

บทบาททางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต (ต่อ)

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นพระราชวงศ์ชั้นสูงที่ทรงมีบทบาทสำคัญทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 7 อันอาจเรียกได้ว่ามากที่สุดพระองค์หนึ่ง ควบคู่กันจากจะทรงดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญที่สุดในสมัยนั้น คือตำแหน่ง อภิรัฐมนตรี ซึ่งมีฐานะเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กงทีได้ศึกษาโดยสังเขปมาแล้วในบทก่อน ในขณะเดียวกัน พระองค์ยังทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง ทดสอบกันถึงสองกระทรวง คือ กระทรวงกลาโหม (ในปี พ.ศ. 2469 - 2471) และกระทรวงมหาดไทย (ในปี พ.ศ. 2471 - 2475) นอกจากนี้ ก็ยังทรงมีบทบาทที่ทรงใคร่รับพระราชทานมอบหมายเป็นพิเศษเฉพาะคราว คือ โปรดเกล้าฯ ให้ทรงดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศ หรือเสด็จแปรพระราชฐาน และบทบาทในองค์กรทางการเมืองอื่น ๆ อาทิเช่น คณะกรรมการจัดระเบียบของมนตรี และสภาป้องกันราชอาณาจักรอีกด้วย ดังนั้น ในบทนี้จึงขอกล่าวถึงบทบาททางการเมืองของพระองค์ในฐานะอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากฐานะที่ทรงเป็นองค์อภิรัฐมนตรีดังกล่าว ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงฐานะที่มั่นคงทางการเมืองของกษัตริย์ราชวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 7 นี้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงมีฐานะ และบทบาททางการเมืองที่สำคัญที่สุดในหมู่พระราชวงศ์ ซึ่งทำให้พระองค์ทรงเป็นที่พึ่งได้จากคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่าทรงเป็นผู้นำคณะเจ้า ในการผดุงไว้ซึ่งความมั่นคงทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย แบบพระมหากษัตริย์อยู่ใต้อธิปไตย

อนึ่ง สำหรับบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต

ในฐานะเสนาบดีกระทรวง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และบทบาทของพระองค์ใน
องค์กรทางการเมืองอื่น ๆ ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นงานในหน้าที่
ประจำ จึงจะกล่าวเฉพาะประเด็นสำคัญ ๆ อันจะสะท้อนให้เห็นถึงบทบาททางการเมือง
ของพระองค์ได้เด่นชัดขึ้นเท่านั้น

บทบาทในฐานะเสนาบดีกระทรวงกลาโหม (พ.ศ.2469 - 2471)

เนื่องจากในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2469 นายพลเอกเจ้าพระยามหินทรเวชานุชิต
(แยม ฅ นคร) เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง
ด้วยสุขภาพทรุดโทรม มีโรคเรื้อรังประจำตัว¹ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก และอภิรัฐมนตรี ก็ทรงได้รับพระบรมราช
โองการโปรดเกล้าฯ ให้ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม แทนเจ้าพระยา
มหินทรเวชานุชิต โดยให้นายพลเอกหม่อมเจ้าวรเชษฐหรรษป็นใหญ่ และแม่ทัพภาค
ที่ 3 ขึ้นมาดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกแทนพระองค์ ในวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ.
2469² ในการที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ได้รับพระราชทานแต่งตั้ง
ให้ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในครั้งนี้ นับได้ว่าเหมาะสมต่อสถานการณ์
บ้านเมืองในขณะนั้นมาก เพราะนอกจากพระองค์จะทรงมีคุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่งนี้
ด้วยทรงมีพื้นฐานความรู้ความสามารถ โดยเฉพาอย่างยิ่ง ทหารบก เป็นอย่างดีแล้ว
ขณะนั้น พระองค์ยังทรงเป็นเสนาธิการทหารบกอยู่ด้วย ซึ่งทำให้ทรงสามารถเข้าบริหาร
งานในกระทรวงกลาโหมได้โดยไม่ขาดความต่อเนื่อง และพระองค์ก็ทรงเคยดำรง

¹ พจ. ร.7 ก.3/6 หนังสือของนายพลเอก เจ้าพระยามหินทรเวชานุชิต
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ 13/9323 ลงวันที่ 3 สิงหาคม
พ.ศ.2469.

² พจ. ร.7 ก.3/11 ประกาศเปลี่ยนเสนาบดีกระทรวงกลาโหม และ
เสนาธิการทหารบก 3 สิงหาคม พ.ศ.2469.

ตำแหน่งประธานคณะกรรมการคัดเลือกรายจ่ายฝ่ายทหาร ในปี พ.ศ. 2469 ทำให้ทรงเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ว่า จะทรงสามารถจัดการบริหารราชการในกระทรวงกลาโหม อันเป็นกระทรวงที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของชาติอย่างมาก ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยในภาวะที่ประเทศกำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ต้องมีการยุบหน่วยงาน และปลดข้าราชการออกเป็นจำนวนมาก อันรวมถึงหน่วยงาน และข้าราชการในกระทรวงกลาโหมด้วย

ในช่วงที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเข้าดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมนั้น เป็นระยะที่กระทรวงกลาโหมเพิ่งจะผ่านการคัดถอนงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2469 ไปไม่นาน และภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจของชาติก็ยังไม่กระเตื้องขึ้นแต่อย่างใด พระองค์จึงต้องทรงพยายามจัดระเบียบราชการในกระทรวงกลาโหม ให้สอดคล้องกับนโยบายและภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศให้มากที่สุด แม้จะทรงเคยเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของกระทรวงทหารมาตลอดสมัยรัชกาลที่ 6 ก็ตาม แต่เมื่อสภาพเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในภาวะที่ทรุดโทรมเช่นนี้ พระองค์จึงต้องทรงหันมาทำนุบำรุงกิจการทหารให้เจริญงอกงามขึ้นตามครรลองของวิชาทหาร โดยทรงยึดถือนโยบายประหยัดเป็นหลัก ทั้งนี้ พระองค์ได้ทรงแถลงนโยบายในการทำนุบำรุงการทหารให้เจริญก้าวหน้า ว่าทรงมีจุดมุ่งหมายสำคัญ 3 ประการ คือ การทำนุบำรุงกำลังคนกำลังความสามารถ และกำลังอาวุธ¹ แต่สำหรับในภาวะที่ขาดแคลนตองคัดเลือกรายจ่ายเช่นนี้ การบำรุงกำลังคนคงหยุดชะงักลง ในขณะเดียวกัน ยังต้องมีการลดหน่วยงาน และปลดข้าราชการออกอีกด้วย อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่พระองค์ทรงตระหนักดีว่าควรเร่งดำเนินการ คือการแก้ไขข้อบกพร่องด้านประสิทธิภาพของกองทัพ โดยเพิ่มการฝึก

¹กระทรวงกลาโหม, "เรื่องการจัดงบประมาณทหาร" บันทึกการประชุมใหญ่ของกระทรวงกลาโหม ปีที่ 21 พ.ศ. 2469, (พระนคร: โรงพิมพ์แผนกทหาร, 2469), ไม่ปรากฏหน้า.

ยุทธวิธีใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และการแก้ไขระเบียบการต่าง ๆ ในราชการฝ่ายพลเรือนของกระทรวงกลาโหม และฝ่ายราชการกองทัพหรือฝ่ายพลรบ ให้เป็นระเบียบเดียวกันและสอดคล้องกันก็ยิ่งขึ้น¹ โดยทรงย้ายอยู่เสมอว่า นโยบายทุกอย่างของพระองค์มีจุดมุ่งหมายที่จะ "...ทำการให้สิ้นเปลืองน้อยลง..."² เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลซึ่งก็ทรงดำเนินการให้เป็นไปตามนั้นตลอดเวลาที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ดังจะได้พิจารณาประเด็นสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1. การปรับปรุงส่วนราชการในกระทรวงกลาโหมและจัดเปลี่ยนรูปโครงการกองทัพ

งานอันค้ำแรกที่พระองค์ทรงดำเนินการหลังจากทรงเข้าดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม คือ ทรงจัดการปรับปรุงส่วนราชการกองกลาง ซึ่งเป็นฝ่ายช่วยรบ ควบคุมหน่วยงานต่าง ๆ ยิ่งกว่ากาย ซ้ำซ้อนกันอยู่ ทั้งยังขาดการประสานงานที่ดี และปรากฏว่า ในกระทรวงกลาโหม มีกรมใหญ่ขึ้นตรงต่อเสนาบดีถึง 15 กรมด้วยกัน ทำให้เสนาบดีมีงานล้นมือ เกิดความสับสนและล่าช้าในการบริหารงาน³ ซึ่งในเรื่องนี้ ทรงเห็นควรรวมกรมต่าง ๆ ที่มีลักษณะงานคล้ายคลึงกัน เข้าด้วยกัน และจัดแบ่งใหม่ให้

เรื่องเดียวกัน.

2 หจข. ร.7 ก.1/3 หนังสือที่ 32/12925 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2469.

จิตรกรรณ ไซยกันทา, การจัดการราชการทหารในรัชสมัยสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468 - 2477), วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520, หน้า 101.

เป็นส่วน เพื่อเป็นการลดภาระความรับผิดชอบของเสนาบดีลงไป และเป็นการกระจายความรับผิดชอบออกไป โดยทรงลดจำนวนกรมที่ขึ้นตรงต่อเสนาบดีลงเหลือเพียง 5 กรมเท่านั้น¹ คือ

1. กรมปลัดทหารบก
2. กรมเสนาธิการทหารบก
3. กรมพลธิการทหารบก
4. กรมจเรทหารบก
5. กรมอากาศยาน

สำหรับกรมอากาศยานนั้น เคยเคยขึ้นอยู่กับกรมเสนาธิการทหารบก ในช่วงที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นเสนาธิการทหารบกอยู่ เพิ่งจะย้ายมาสังกัดกระทรวงกลาโหมได้เพียงไม่กี่วัน คือ เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2469² แสดงถึงว่า พระองค์ทรงให้ความสำคัญ และทรงสนพระทัยที่จะสนับสนุนงานด้านอากาศยานเป็นอย่างมาก

ส่วนในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปโครงการกองทัพนั้น ได้ทรงริเริ่มขึ้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2470 เนื่องจากผลกระทบจากปัญหาทางการเงินเป็นสาเหตุสำคัญ³ เพราะ

¹ หจช. ร.7 ก.1/13 หนังสือที่ 32/12925 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต กรามบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2469.

² หจช. ร.7 ก.6/4 หนังสือที่ 25/9678 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต กรามบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2469.

³ หจช. ร.7 ก.1/3 หนังสือที่ 2/238 (ลับ) สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต กรามบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2470.

แม้รัฐบาลจะได้มีการจัดสรรงบประมาณประจำปี พ.ศ.2469 และ พ.ศ.2470 ให้อยู่ในสภาพเกินดุลแล้วก็ตาม แต่งบประมาณเหมาของกระทรวงกลาโหมก็ยังคงอยู่ในอัตราเดิม ทั้งยังเพิ่มภาระด้านการจ่ายเบี้ยเลี้ยงชีพทหารนอกประจำการอีกด้วย สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีนาถ จึงต้องทรงหันมาพิจารณาตัดทอนค่านอกที่พบกั ทั่ง ๆ ที่ทรงเคยมีพระดำริที่จะไม่ตัดทอนในส่วนกำลังรบ¹ สำหรับการปรับปรุงรูปโครงการกองทัพ ไคทรงจัดให้มีขึ้นสองครั้ง คือ ในตอนต้นปีและปลายปี พ.ศ.2470² และจากผลของการจัดรูปโครงการกองทัพในครั้งหลังนี้เอง ที่สามารถลดจำนวนทหารลงได้อย่างมาก³ ซึ่งแม้ว่าจะทำให้กองทัพของชาวกำลังคนไป แต่หลังจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้สิ้นสุดลง ทัศนคติของนักการทหารถือว่า อำนาจของกองทัพไม่ได้ขึ้นอยู่กับกำลังคนแต่อย่างใดแล้ว หากยังต้องขึ้นอยู่กับการจัดระเบียบกองทัพให้เหมาะสม การมีอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัย และจำนวนที่เพียงพอกับความต้องการของกองทัพ นอกจากนี้ยังต้องรู้จักเทคนิคในการนำอาวุธแต่ละประเภทมาใช้ให้เหมาะสมกับยุทธวิธีอีกด้วย⁴ และที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

¹ หจช. ร.7 รล.1/6 บันทึกคณะกรรมการฝ่ายทหาร (ลับ) กรมบังคับหมู่ตูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ธันวาคม พ.ศ.2468.

² คุรายละเอียดได้จาก จิตราภรณ์ ไชยกันทา, เรื่องเดิม, หน้า 120 - 125.

³ ลดจากเดิม 6 กองพล เหลือเพียง 4 กองพล ซึ่งเมื่อจัดแบ่งกรมกองทหารใหม่แล้ว ปรากฏว่าแต่ละกองทัพในกองพลต่าง ๆ ถูกลดกำลังลงไปไม่ต่ำกว่า 1 กองร้อย จาก หจช. ร.7 ก.11/17 หนังสือที่ 17/9985 นายพลเอกหม่อมเจ้าบวรเดช กรมบังคับหมู่ตูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2471

⁴ กรมยุทธการทหารบก, กระทรวงกลาโหม, ตำรายุทธศาสตร์, (พระนคร: กรมยุทธนาธิการทหารบก, 2470), หน้า 135 - 136.

คือ การลดจำนวนทหารเพื่อตัดรายจ่ายประเภทเบี้ยเลี้ยง เงินเดือน และค่าใช้จ่ายสำหรับทหารลงนั้น เป็นการช่วยให้สถานะทางการเงินของประเทศให้ดีขึ้นได้ทางหนึ่ง และยังให้ความรู้สึกที่เท่าเทียมกับหน่วยงานอื่น ๆ ทางค่านพลเรือน ที่ต้องมีการปลดข้าราชการออกเช่นเดียวกัน ทำให้ไม่เกิดความรู้สึกว่าทหารได้รับอภิสิทธิ์เหนือข้าราชการอื่น ๆ สำหรับในค่านยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนครสวรรค์วรพินิตก็ทรงยึดหลักในการจัดรูปกองทัพให้โดยผลทางการรบอย่างแท้จริง โดยจัดกำลังรบตามตำรายุทธศาสตร์ทหารบกในสมัยนั้น¹ โดยให้แม่ทัพมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองกองทัพได้โดยสิทธิ์ขาด และในขณะเดียวกันก็มุ่งคำนึงถึงผลได้ทั้งทางค่านยุทธวิธี และให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจของประเทศควบคู่กันไปด้วย

2. การทำงานบำรุงสร้างเสริมความสามารถของทหารและสวัสดิการทหาร

ในการที่จะสร้างกองทัพให้มีประสิทธิภาพสูงนั้น จำต้องส่งเสริมและยกระดับความรู้ความสามารถของทหาร ตลอดจนให้สวัสดิการที่ดีแก่ทหารอย่างเต็มที่ ในเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการที่จะต้องเร่งดำเนินการดังกล่าวโดยด่วน และในขณะเดียวกันก็ทรงคำนึงถึงนโยบายประหยัดไปด้วย ทั้งนี้ พระองค์ทรงเริ่มด้วยการจัดโครงการส่งนักเรียนโรงเรียนทหาร และนายทหารออกไปศึกษาและปฏิบัติงานเพิ่มเติมในต่างประเทศให้รัดกุมยิ่งขึ้น² แต่ในทาง

¹ กล่าวคือ 1. ต้องให้แม่ทัพมีอำนาจเหนือกิจการทั้งปวง มีอำนาจบังคับบัญชาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทุกคนตามแนวทางยุทธการโดยสิทธิ์ขาดและแน่นอน

2. ต้องให้ความสะดวกแก่การบังคับบัญชาและการใช้กำลังทหาร

ในทางการยุทธ

3. ต้องจัดระเบียบให้ความสะดวกแก่การบำรุงกำลังของกองทัพ
จากเรื่องเดียวกัน, หน้า 130 - 131.

² หจข. ร. 7 ก.10/1 เรื่องกรรมการจัดการส่งนักเรียนออกไปศึกษาต่างประเทศ พ.ศ.2469.

ปฏิบัติ ก็มีได้เกิดผลมากนัก เพราะในกรณีส่งนักเรียนไปศึกษาต่อก็เป็นการส่งไปเพิ่มเติมจำนวนนักเรียนที่ยังขาดอยู่จากที่ส่งออกไปตั้งแต่รัชกาลก่อน ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก ส่วนการส่งนายทหารไปศึกษา และครูงานเพิ่มเติมนั้น ก็ไม่อาจทำได้มากนัก ด้วยเป็นระยะขาดแคลนเงิน สำหรับการจัดการศึกษาภายในประเทศนั้น เพื่อแก้ปัญหาที่ยูกยากอันจะกระทบกระเทือนถึงภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบกับกระทรวงกลาโหมได้รับงบประมาณน้อยลง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตจึงทรงดำริที่จะให้มีการลดจำนวนนักเรียนนายร้อยลงจากจำนวน 2 กองพัน (กองพันละ 2 กองร้อย) เหลือเพียง 3 กองร้อย เพื่อประหยัดรายจ่ายให้น้อยลง¹

สำหรับการปรับปรุงค่านสวัสดิการทหารนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงให้การสนับสนุนขอเสนอแนะของกองทัพน้อยที่ 1 ซึ่งเสนอให้มีการจัดตั้งโครงการทุนออมทรัพย์ของทหาร² เพื่อเก็บสะสมสำรองไว้ใช้ในยามที่ขาดแคลน หรือเมื่อออกจากประจำการ ซึ่งมีผลบังคับใช้ทั้งทหารบกและทหารเรือ โดยทรงขอเพิ่มระเบียบการบางอย่าง เช่น ขอเพิ่มเวลารับราชการให้แก่ข้าราชการที่มีเวลารับราชการน้อย แต่มีความดีความชอบมากเป็นพิเศษอีก 5 ปี และขอเพิ่มระเบียบการแลกเปลี่ยนบำนาญเป็นบำนาญได้ ตลอดจนทรงรับภาระการจ่ายเงินเบี้ยเลี้ยงชีพทหารทั้งหมด เข้าร่วมในงบประมาณของกระทรวงกลาโหม ตามที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติยื่นขอเสนอไว้³ ซึ่งต่อมากลายเป็นภาระที่กระทรวงกลาโหมจะต้องเพิ่มรายจ่ายมากขึ้น โดยที่งบประมาณ

¹ จิตรราภรณ์ ไชยกันทา, เรื่องเดิม, หน้า 112.

² หจข. ร.7 ก.1/5 การประชุมใหญ่ประจำปีของกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2470 เรื่อง ระเบียบทุนออมทรัพย์.

³ หจข. ร.7 ค.2/5 รายงานการประชุมสภาการคลัง ครั้งที่ 3/2469 วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2469.

มิได้เพิ่มขึ้นเลย ทั้งยังทำให้นโยบายการเสริมกำลังอาวุธของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ต้องพลอยกระทบกระเทือนไปด้วย เพราะปรากฏว่า ในระหว่างปี พ.ศ. 2469 - 2471 ไม่มีหลักฐานระบุว่ากระทรวงกลาโหมได้มีการซื้ออาวุธแต่อย่างใด

จากการพิจารณาการดำเนินงานบริหาร และจัดการในกระทรวงกลาโหมของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ตลอดเวลา 2 ปีเศษ ดังกล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่า แม้พระองค์จะทรงตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการปรับปรุงยกมาตรฐานประสิทธิภาพของกองทัพของประเทศให้ดีขึ้นอย่างไรก็ตาม แต่ด้วยเหตุที่ประเทศกำลังประสบปัญหาทางการเงิน ซึ่งติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายปีแล้วนั้น พระองค์จึงจำต้องแก้ไขนโยบายต่าง ๆ ในการดำเนินงานปรับปรุงกองทัพให้เหมาะสมรัดกุม และประหยัดที่สุด โดยที่มีให้เกิดผลเสียหาย เพื่อช่วยให้ภาวะเศรษฐกิจของชาติกระเตื้องขึ้น ด้วยเหตุนี้ หากจะประเมินบทบาทของพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นผู้บริหารราชการสูงสุดในกระทรวงกลาโหม โดยอาศัยปริมาณ และคุณภาพผลงานแล้ว ก็ออกจะไม่เป็นการยุติธรรมต่อพระองค์ท่านเท่าใดนัก เพราะการดำเนินงานปรับปรุงหน่วยงานใดก็ตาม ปริมาณของหน่วยงานนั้นจะต้องมีมากเพียงพอ มีโซอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างกระเปาะกระเสีร เช่นนี้ และหากจะพิจารณากันในแง่ที่พระองค์ทรงได้รับงบประมาณของกระทรวงกลาโหม ในจำนวนจำกัดดังกล่าว ก็น่าที่จะสรรเสริญพระองค์ท่านอย่างมาก ที่ทรงสามารถดำเนินงานตามพระดำริไปได้เป็นอย่างดี แม้อีกการงานบางอย่างจะไม่ได้ผลเต็มที่ในสมัยของพระองค์ท่าน แต่ก็เท่ากับเป็นการปูทางไว้สำหรับการที่จะสานต่อไปในวันข้างหน้า อาทิ เช่น นโยบายเสริมกำลังอาวุธของกองทัพ ซึ่งพระองค์ทรงดำริริเริ่ม แก่มาสำเร็จได้ใน ปี พ.ศ. 2472¹ เมื่อพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแล้ว เป็นต้น

¹ สถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, F.D. 371/1477,

นอกจากงานในด้านการปรับปรุงระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม ทั้งใน
 งานกองกลางภายในกระทรวง และงานด้านกองทัพ ซึ่งเป็นงานในหน้าที่เสนาบดี
 โดยตรงแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ก็ยังมีโครงการละเอียดในการที่จะ
 เสด็จตรวจราชการหัวเมือง เพื่อที่จะให้ทรงมีโอกาสศึกษาสภาพสังคม ความเป็นอยู่ของ
 ประชาชนในชนบทของจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่หัวเมือง ซึ่งแม้จะมีไต่ถามต่องานราชการใน
 กระทรวงกลาโหมซึ่งพระองค์ทรงเป็นเสนาบดีอยู่นั้นโดยตรง แต่ก็มุ่งผลทางอ้อมต่อการ
 พิจารณากำหนดนโยบายบริหารราชการแผ่นดินโดยทั่วไป ให้สอดคล้องกับความต้องการ
 ของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งทางการเมืองในระดับ
 สูงถึงสองตำแหน่งในขณะเดียวกัน คือ ตำแหน่งอภิรัฐมนตรี และเสนาบดีกระทรวงกลาโหม
 แต่เนื่องจากช่วงเวลาของการที่ทรงเข้ามาบริหารราชการในฐานะเสนาบดีกระทรวง
 กลาโหมนี้ เป็นระยะเวลาที่สั้นมาก กอปรกับพระองค์ทรงมีงานราชการประจำที่จะต้อง
 ทรงจัดการ ทั้งในกระทรวงกลาโหม และในอภิรัฐมนตรีสภา มากมายเกินกว่าที่จะปลีก
 เวลาให้กับงานที่นอกเหนือจากงานประจำได้มากพอ ดังนั้น ในช่วงที่ทรงดำรงตำแหน่ง
 เสนาบดีกระทรวงกลาโหมนี้ พระองค์จึงทรงมีโอกาสที่จะเสด็จตรวจราชการหัวเมือง
 ได้เพียงสองครั้ง คือ เสด็จตรวจราชการมณฑลภาคอีสานและนครราชสีมา ในเดือน
 ธันวาคม พ.ศ. 2469¹ และเสด็จตรวจราชการจังหวัดหล่มสัก เเลย เพชรบูรณ์ ใน
 มณฑลพิษณุโลก และมณฑลอุตร ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2470² ซึ่งสมเด็จพระเจ้า
 บรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเรียบเรียงรายงานการตรวจราชการทั้งสองครั้งนี้ด้วย

¹ หจข. สบ. 2.47/49 รายงานตรวจราชการมณฑลภาคอีสานและนคร
 ราชสีมา ส่วนวาคยการ เมืองและพรรณาการทั่วไป ในเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2469
 จอมพล สมเด็จพระพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงเรียบเรียง.

² หจข. สบ. 2.47/84 รายงานตรวจราชการจังหวัดหล่มสัก, จังหวัดเเลย,
 จังหวัดเพชรบูรณ์ ในมณฑลพิษณุโลกและมณฑลอุตร เมื่อเมษายน พ.ศ. 2470.

พระองค์เองอย่างละเอียดทุกแง่มุม ก็จะเห็นได้ว่า ในรายงานการเสด็จตรวจราชการ
มณฑลภาคอีสาน และนครราชสีมา นั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญทางเศรษฐกิจ และ
การเมืองของมณฑลภาคอีสานอย่างมาก ควบอาณาเขตของมณฑลภาคอีสานรวมนครราชสีมา
แล้ว มีเนื้อที่กว่าหนึ่งในสามของพระราชอาณาเขต ซึ่งพื้นที่แม้จะไม่อุดมสมบูรณ์นัก ก็
สามารถเพาะปลูกได้หลายอย่าง ทำป่าไม้ และทำปศุสัตว์ ประชากรเกือบ 3 ล้านคน
ในขณะนั้นนับว่ามากเป็นหนึ่งในส่วนของประเทศ แต่ส่วนใหญ่มีสัญชาติเป็นลาว
การติดต่อกับภาคอื่น ๆ ยังไม่มี จึงยังขาดความสำนึกในความเป็นคนไทย เช่นคนในภาค
อื่น ๆ จากข้อเท็จจริงที่ทรงได้มาด้วยพระองค์เองดังกล่าว พระองค์จึงทรงเสนอแนะขอ
คิดเห็นไว้ในรายงานของพระองค์ต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะรับผิดชอบดำเนินการพัฒนา
ภาคอีสานนี้ตามสายงานของตนต่อไป อาทิเช่น ทางด้านการศึกษา เป็นของกระทรวง
ธรรมการ ด้านการปกครอง เป็นของกระทรวงมหาดไทย ด้านการเกษตรกรรมเป็นของ
กระทรวงเกษตรธิการ ด้านการคมนาคม เป็นของกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ด้าน
ป่าไม้ อากาศ เป็นของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เป็นต้น¹ และสำหรับในรายงานการ
ตรวจราชการจังหวัดต่าง ๆ ในมณฑลพิษณุโลก และมณฑลอุดรนั้น พระองค์ก็ได้ทรงแสดง
จุดมุ่งหมายของการเสด็จไปตรวจราชการครั้งนี้ไว้ว่า เพื่อที่จะได้ทรงศึกษาความเป็นไป
ในท้องที่บางจังหวัด ซึ่งขึ้นชื่อว่าไปมายากลำบาก และเผยแพร่ความรู้ที่ทรงได้รับมาให้
ทราบกันในหมู่เจ้ากระทรวงทั้งหลาย เพื่อหาทางช่วยเหลือ ทำนุบำรุงท้องที่นั้นให้เจริญ
ยิ่ง ๆ ขึ้นไป และยังคงได้ทรงถือโอกาสเยี่ยมชมสนามบินประจำจังหวัดทุกจังหวัด และ
สนามบินรายทางบางแห่งที่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ปกครอง ช่วยกันสร้างขึ้น ตามความ

¹ ทจข. สบ. 2.47/49 รายงานตรวจราชการมณฑลภาคอีสานและนครราชสีมา
ส่วนว่าควยการเมืองและพรณการทั่วไป ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2469 จอมพล สมเด็จ
พระที่ยาเออเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงเรียบเรียง.

ประสงค์ของกระทรวงกลาโหม เพื่อใช้ในราชการที่ต้องการการติดต่ออย่างรีบด่วนอีกด้วย¹ ซึ่งในตอนท้ายของรายงาน พระองค์ก็ทรงสรุปความเห็นเกี่ยวกับจังหวัดต่าง ๆ ในมณฑลทั้งสองนี้ไว้ควรวา จังหวัดต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้ามีทางคมนาคมสะดวกแล้ว จะมีค่าในทางเศรษฐกิจไม่น้อยไปกว่ามณฑลอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สินค้ายาสูบของเพชรบูรณ์ ซึ่งควรจะยึดไว้เป็นสินค้าหลักเฉพาะท้องถิ่น นอกจากนี้ ท้องที่เหล่านี้ไม่ควรได้รับการทอดทิ้งไว้ให้เป็นดินแดนรกร้าง เพราะแม้จะทุรกันดาร แต่การคมนาคมก็ไม่สู้ลำบากนัก สามารถติดต่อกับเขตอื่น ๆ ได้ และในด้านการทหารแล้ว ทั้งที่ทั้ง 3 จังหวัดนี้ไม่มีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์แต่อย่างใด² จากผลของการตรวจราชการหัวเมืองทั้งสองครั้งนี้ ทำให้พระองค์ทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่เจ้านายจะต้องไปตรวจตราดูแลทุกข์สุขและความต้องการของประชาชน ตลอดจนไปตรวจตราสอดส่องการทำงานของข้าราชการตามหัวเมืองต่าง ๆ ให้ทั่วถึงอย่างสม่ำเสมอ และโคตรงยึดถือปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของราชการประจำเรื่อยมา ดังจะเห็นได้จากการเสด็จตรวจราชการในมณฑลต่าง ๆ เมื่อทรงย้ายไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งจะได้อธิบายต่อไปในภายหลัง

นอกเหนือไปจากการปฏิบัติราชการทั้งในหน้าที่ประจำ และในส่วนเบ็ดเตล็ดย่อย เพื่อเสริมประสมการณ์ทางด้านการเมืองการปกครอง ด้วยความรับผิดชอบสูงแล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ยังทรงเคร่งครัดในระเบียบการจ่ายเงินเดือนส่วนพระองค์อย่างมากอีกด้วย ดังปรากฏว่า พระองค์ทรงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรายจ่ายของกระทรวงกลาโหม ว่าส่วนใหญ่ไปหนักอยู่กับจำนวนเงินเดือนที่จะต้องจ่ายแต่ละเดือน ทำให้ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ต้องลดปริมาณลง พระองค์จึงทรงขอพระราชทานโอนเงินเดือนที่ทรงได้รับอยู่เดือนละ 3,900 บาท ซึ่งเกินอัตราของ

¹ ทจช. สบ.2.47/84 รายงานตรวจราชการจังหวัดหล่มสัก, จังหวัดเลย จังหวัดเพชรบูรณ์ ในมณฑลพิษณุโลกและมณฑลอุดร เมื่อ เมษายน พ.ศ.2470.

² เรื่องเดียวกัน.

ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมซึ่งตั้งไว้ไม่เกินเดือนละ 2,800 บาทนั้น ไปเป็น
 อัตราของตำแหน่งอภิรัฐมนตรี ซึ่งทรงถือว่าเป็นตำแหน่งสำคัญประจำพระองค์ ต่างกับ
 ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นงานพิเศษชั่วคราว และให้อัตราตำแหน่ง
 เสนาบดีกระทรวงกลาโหมคงไว้ตามที่กำหนดอยู่เดิม แต่ให้ตั้งไว้จนกว่าจะทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้อื่นเข้ารับตำแหน่งนี้สลับไป จึงเบิกจ่ายได้ ทั้งนี้ ทรงยั่วว่า "...ต้อง
 ขอรับพระราชทานให้เป็นเงินตั้งขึ้นใหม่ในงบประมาณสวนอภิรัฐมนตรี อย่าให้ของโอน
 อัตรา โอนเงินตัดยอดทางงบประมาณกระทรวงกลาโหม มีนั้นแล้วก็จะหาสำหรับจัด
 แยกกระทรวงกลาโหมอย่างใดไป..."¹ แสดงถึงความตั้งพระทัยจริงที่จะทำงานที่
 ใฝ่รับพระบรมราชโองการมอบหมายมานอกเหนือจากหน้าที่ประจำ คือการเป็นอภิรัฐมนตรี
 และเมื่อใดทรงเริ่มงานนั้นแล้ว พบว่าปัญหาสำคัญของกิจการงานนั้น ๆ อยู่ที่ใฝ่ข้าง ก็
 ทรงแก้ที่จุดนั้น ๆ โดยมีใฝ่ข้างคำนึงถึงประโยชน์ส่วนพระองค์มากไปกว่าผลประโยชน์ที่
 จะพึงมีต่อหน่วยงานนั้นอย่างแท้จริง แต่อย่างไร

จากการพิจารณาบทบาทในฐานะเสนาบดีกระทรวงกลาโหมของสมเด็จพระเจ้าฟ้า
 กรมพระนครสวรรค์วรพินิตมาโดยสังเขปแล้ว จะเห็นได้ว่า ทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะ
 ปฏิบัติงานในหน้าที่ ให้โดยเต็มพระกำลังความสามารถ โดยทรงมุ่งความสำเร็จของงาน
 และในขณะเดียวกัน ก็ทรงพยายามให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลโดยตลอด ทั้งยัง
 ทรงใฝ่ที่จะศึกษาหาประสบการณ์ทางการเมือง การปกครองเพิ่มเติม เพื่อประโยชน์
 ในการบริหารราชการในหน้าที่ประจำ และเพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาขอปัญหาต่าง ๆ
 ในฐานะที่ทรงเป็นพระองค์หนึ่งในคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งในการนี้ ยังผลให้
 พระองค์ทรงเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และ

¹ หจข. ร.7 ค.11/1 เงินเดือนอภิรัฐมนตรี - พระหัตถ์จดเสนาบดีเจ้าฟ้า
 กรมพระนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เลขที่
 23/25772 ลงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2469.

เป็นที่เชื่อถือในหมู่พระราชวงศ์ อภิรัฐมนตรี และเสนาบดีกระทรวงอื่น ๆ พระคำริของ
พระองค์สวนใหญ่ จึงได้รับการยอมรับจากอภิรัฐมนตรีสภา และเสนาบดีสภาโดยเอกฉันท์
เสมอ ทั้งนี้ เท่ากับเป็นการสร้างเสริมฐานอำนาจทางการเมืองของพระองค์ให้มากยิ่งขึ้น
อีกเป็นทวีคูณ

บทบาทในฐานะเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ได้ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงกลาโหมมาได้เป็นเวลาสองปี ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยก็ว่างลง
ด้วยเหตุที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงพระประชวร และกราบบังคมทูลลา
เสด็จไปรักษาพระองค์ ณ ต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมี
พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตมาทรง
ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแทน ตามความเห็นชอบของที่ประชุมอภิรัฐมนตรี
สภา¹ ทั้งนี้ ด้วยทรงพระราชดำริว่า

กระทรวงมหาดไทยเป็นกระทรวงสำคัญ จอมพล สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต อภิรัฐมนตรี ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่ง
เสนาบดีกระทรวงกลาโหมอยู่ชั่วคราวนั้น ทรงคุณวุฒิพิจารณาสามารถรอบรู้อบรมพร้าชุกิจโดยทั่วๆ
ไป อย่างยอดเยี่ยม ทรงมีคุณวิญญูการหน่วที่ใด ๆ ก็เหมาะและสมควรแก่ตำแหน่ง
ด้วยประการทั้งปวง ในเวลานี้ยากที่จะหาผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
ให้เหมาะกว่าพระองค์ท่านใด. . .²

ซึ่งในการนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ก็ทรงกราบบังคมทูลว่า ถึงพระองค์
จะไม่มีพระประสงค์ที่จะเสด็จไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยนี้ก็ตาม แต่เมื่อทรง

1 ไซ. สบ. 2.47/99 รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรี ครั้งที่ 36/2470
วันพุธที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2470.

2 ไซ. ร. 7 ม. 3/28 ประกาศเปลี่ยนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย.

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ทรงเป็น ก็ทรงต้องฉลองพระมหากษัตริย์¹ พร้อมกับ
นี้ ยังได้โปรดเกล้าฯ ให้นายพลเอกหม่อมเจ้าวรเดช เสนาธิการทหารบก มารั้งตำแหน่ง
เสนาบดีกระทรวงกลาโหมแทน โดยให้เริ่มชดัดเปลี่ยนหน้าที่กันตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน
พ.ศ.2471 เป็นต้นไป²

อนึ่ง เนื่องจากช่วงเวลาในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต กินเวลานานถึง 4 ปี ก็ตั้งแต่ปี พ.ศ.2471 -
- 2475 การศึกษาบทบาทของพระองค์ในฐานะเสนาบดีกระทรวงดังกล่าว จึงจำเป็นที่จะ
ต้องคัดเลือกหยิบยกประเด็นที่สำคัญ ๆ อันจะเสริมให้เห็นถึงบทบาททางการเมืองในด้าน
อื่น ๆ มาพิจารณา ดังต่อไปนี้ กล่าวคือ

1. การเสด็จตรวจราชการหัวเมือง

ตามที่ได้เคยกล่าวมาแล้วถึงพระกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนคร
สวรรค์วรพินิต ในการเสด็จตรวจราชการหัวเมือง สมัยที่พระองค์ยังทรงดำรงตำแหน่ง
เสนาบดีกระทรวงกลาโหมอยู่นั้น ครั้นเมื่อเสด็จมารับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
ความจำเป็นในตำแหน่งหน้าที่ซึ่งจะต้องสอดส่องดูแลทุกข์สุขของประชาราษฎร์ทั่วพระราช
อาณาจักร ยิ่งส่งเสริมให้พระองค์ทรงมีโอกาสที่จะได้เสด็จออกตรวจราชการหัวเมือง
บ่อยครั้งมากขึ้น จนกลายเป็นพระกรณียกิจสำคัญประการหนึ่ง ที่จะต้องทรงปฏิบัติอย่าง
สม่ำเสมอ ดังหลักฐานที่ค้นพบ ปรากฏว่าพระองค์ได้เสด็จไปตรวจราชการหัวเมืองตาม
มณฑลภาคต่าง ๆ เกือบทุกปี บางปีเสด็จไปถึง 2 ครั้ง ดังนี้ คือ

1.) 5 ธันวาคม 2471 - 10 มกราคม 2471 เสด็จตรวจราชการมณฑลราชบุรี

¹ หจข. สบ. 2.47/99 รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรี ครั้งที่ 36/2470
วันพุธที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2470.

² หจข. ร.7 ม.3/28 ประกาศเปลี่ยนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย.

2.) 16 กุมภาพันธ์ 2472 เสด็จตรวจราชการจังหวัดแมฮ่องสอน และ
มณฑลพายัพ เป็นเวลาเดือนครึ่ง

3.) 6 - 28 มิถุนายน 2473 เสด็จตรวจราชการมณฑลปัตตานี

4.) 18 ธันวาคม 2473 - 31 มกราคม 2473¹ เสด็จประพาสและ
ทรงตรวจราชการในเขตจังหวัดสตูล มณฑลภูเก็ต²

แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างมากที่ไม่อาจค้นหารายงานการตรวจราชการทั้ง 4
ครั้งนี้มาประกอบการพิจารณาในประเด็นนี้ได้ ด้วยหลักฐานที่ปรากฏ คงหลงเหลือแต่
เฉพาะหนังสือกราบบังคมทูลเสนอรายงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เท่านั้น สำหรับตัวรายงานจริง ๆ นั้นไม่ปรากฏ สันนิษฐาน
ได้ว่า พระองค์คงจะทรงนำรายงานการตรวจราชการแต่ละครั้งขึ้นทูลเกล้าถวาย แต่
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงพระราชทานคืนกลับมา คงมีแต่บันทึกความ
ทรงจำ เนื่องจากการสนทนากับพอลคามทลภูเก็ต เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2473³
เท่านั้นที่เหลืออยู่เป็นหลักฐานส่วนหนึ่งของการตรวจราชการมณฑลภูเก็ตครั้งนี้ ซึ่งในบันทึก
ความทรงจำฉบับนี้ ก็ได้กล่าวถึงการสนทนากับพอลคามทลภูเก็ต 5 คน คือ หลวงประเทศ
จินารักษ์ (ตันจิ้นทอง หงษ์หยก) พระอรามสาครเขตร์ (ตันเพ็กฮวด ตั้วหยั) อำมาตย์ตรี
พระพิทักษ์จีนประชา (ตันมาเสียง ตั้วทวนิช) ขุนชนานีเทศ (ตันเจงฮ้อ ทองตัน)
ขุนอนุภาษภูเก็ตการ (ตันจิ้นทงวน หงษ์หยก)⁴ พอลคาเหล่านี้ ส่วนใหญ่ทำเหมืองแร่

¹ การนับศักราช นับวันที่ 1 เมษายน เป็นวันเริ่มศักราช.

² หจข. ร.7 ม.4.1/15 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยตรวจราชการ

³ หจข. สม.2.28/29 บันทึกความทรงจำเนื่องจากการสนทนากับพอลคามทล
ภูเก็ต เมื่อเดือน มกราคม พ.ศ. 2473 จอมพลสมเด็จพระพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนคร
สวรรค์วรพินิต ทรงเรียบเรียง.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

และส่วนข้างเป็นอาชีพรหลัก นอกนั้นก็ค้าขายสินค้าประเภทอื่น ๆ บาง เป็นผู้นั่งที่กินและ
 เป็นเจ้าของห้องแถวในทองตลาดบาง ในการสนทนากับพอลความมตลภูเก็ตรั้งนี้ สมเด็จ
 เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต จึงไต่ทรงซักไซ้ไล่เลียงสอบถามถึงสภาพการค้าขาย
 อัตรากำลังแรงงาน การทำเหมืองแร่ การทำสวนยาง ตลอดจนสถานะทางเศรษฐกิจ
 ของมณฑลนี้้อย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อที่จะไต่ทรงทราบปัญหาต่าง ๆ และความตองการของ
 ประชาชนทุกฝ่ายในทองดินนั้น ตลอดจนไต่ทรงทราบถึงคุณสมบัติที่เหมาะสมสำหรับข้าราชการ
 ราชการที่จะไปปฏิบัติราชการในทองดินดังกล่าว ตัวอย่างเช่น พระอรามสาคร เขต
 กรามทูล เสนอความเห็นถึงคุณสมบัติของผู้ที่สมควรจะไปเป็นเทศาภิบาลว่า หากใครคนที่
 เข้าใจการค้าขายได้ก็จะเป็นประโยชน์ดีมาก เช่นเมื่อครั้งพระยารัษฎานุประดิษฐ์
 (คอซิมบี๊ ระนอง) เป็นเทศาภิบาล¹ เพราะพระยารัษฎานุประดิษฐ์รอบรูทางคาน
 การค้าขายเป็นอย่างดี ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทำให้สามารถเปลี่ยนแปลง และ
 แก้ไขวิธีดำเนินการ เกี่ยวกับทางคานการค้า ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจของมณฑล
 ภูเก็ตริดได้อย่างเรียบร้อย และทันทางที่

นอกจากการเสด็จตรวจราชการหัวเมืองตามมณฑลต่าง ๆ นอกจากที่กล่าวมา
 ซึ่งเป็นผลที่ไต่เฉพาะทองที่ในมณฑลภูเก็ตรั้งนั้นแล้ว ผลที่ไต่รับโดยตรงคอมณฑลต่าง ๆ
 โดยทั่วไปซึ่งเห็นไต่ชัดเจนนก็คือ โครงการสร้างหรือซ่อมแซมสถานที่ราชการตามหัวเมือง
 ในมณฑลต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการที่ทรงสังเกตเห็นเมื่อเสด็จออกตรวจราชการว่า สถานที่
 ราชการตามหัวเมือง เช่น ศาลารัฐบาลมณฑล ศาลากลางจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ ที่พัก
 ข้าราชการ และเรือนจำ เป็นต้น ซึ่งสร้างเป็นการถาวรนั้น ส่วนใหญ่ขาดการบำรุงรักษา
 ที่พิลล จึงทำให้ชำรุดทรุดโทรม และส่วนที่สร้างเป็นการชั่วคราว ก็ไม่สามารถสร้างให้
 ถาวรไต่ทันอายุขัยของสิ่งของชั่วคราวนั้น ซึ่งก็มีแต่จะปรักหักพังลง แมสมุหเทศาภิบาลทั้งหลาย
 จะร้องขอมาอย่างไร กระทรวงมหาดไทยในสมัยก่อน ก็ไม่สามารถสนองให้ไต่ตามประสงค์

¹ เรื่องเดียวกัน.

เพราะงบประมาณอยู่ในวงจำกัด¹ เมื่อทรงตระหนักถึงความจริงครั้งนี้ด้วยพระองค์เองแล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎพระนครสวรรค์วรพินิต จึงทรงนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ถึงวงเงินเป็นโครงการจรขึ้น เพื่อใช้ในการบูรณะซ่อมแซมสถานที่ราชการซึ่งชำรุดทรุดโทรมดังกล่าว โดยทรงถวายความเห็นว่

. . . การที่สถานที่ราชการอยู่ในอาคารอันชำรุดทรุดโทรมปรักหักพังเช่นนี้ นอกจากเป็นภัยอันตรายแล้ว ย่อมเป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศ เหมือนหนึ่งวารัฐบาลทอดทิ้งเฉื่อยชา ไม่เอาพระศอกการบำรุงรักษา เวลานี้ชาวต่างประเทศก็มีไปมา มากขึ้นเกือบจะทั่วทุกมุมตลอด เห็นการเช่นนี้ เขาก็คงนำไปกล่าวติเตียนเย้ยหยันในที่ต่างต่าง . . . เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องคิดจ่ายเงินเป็นกฐนจร ทั่วให้ใครอุปเป็นเครื่องถาวรเสียขึ้นหนึ่งก่อน หรือที่ถาวรอยู่แล้วก็ปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรม เพราะขาดเงินบำรุงรักษายาวนานไป ก็ให้ใครซ่อมคืนคืนเสียขึ้นเสียขึ้นสักครั้งหนึ่ง คอนั้นไปเมื่อสำเร็จแล้วคงเหลือแต่การบำรุงรักษาซ่อมแซมครั้งละเล็ก ๆ น้อย ๆ เงินจำนวนประจำปีที่อนุญาตในงบประมาณก็อาจจะเป็นจำนวนที่เพียงพอสำหรับรักษาไว้คงก็อยู่ได้ . . .²

ดังนี้มีว่าก่อให้เกิดข้อดีคือหน่วยราชการของกระทรวงมหาดไทยตามหัวเมืองในมณฑลต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด และแสดงถึงความละเอียดถี่ถ้วนขององค์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงตระหนักถึงความสำคัญของสถานที่ราชการในสังกัดกระทรวงมหาดไทย อันเป็นกระทรวงที่ต้องเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ทรข. สบ. 2.37/50 โครงการของกระทรวงมหาดไทยคำริการสร้างหรือซ่อมแซมสถานที่ราชการตามหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ - หนังสือกราบบังคมทูลของกระทรวงมหาดไทย ที่ 34/9993 ลงวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2471.

² เรื่องเดียวกัน.

ทั้งนี้พระองค์ได้ทรงแนะนำวิธีทางที่จะแก้ไขปัญหานี้ได้ กล่าวคือ ให้ผู้ใหญ่ที่จะไปตรวจราชการ จัดเตรียมอาหารที่จะบริโภคของตนไป หรือหากมิได้นำไป ผู้บงการซึ่งเป็นฝ่ายรับรองจะทำได้เพียงเป็นธุระจัดหามาให้ตามราคาที่ต้องการเท่านั้น ตามเดี๋ยงคู่สูงเสียดอาหารให้เป็นอันขาด แต่หากจำเป็นจะต้องบริโภคอาหารของผู้รับรอง ก็ให้จัดการจ่ายเงินสด ซึ่งเป็นค่าเบี้ยเลี้ยงรายวันให้แก่ผู้รับรอง พร้อมใบสำคัญรับเงิน เพื่อเป็นหลักฐาน¹ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการที่จะให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก

จากการพิจารณาในประเด็นการเสด็จตรวจราชการหัวเมืองมาแล้วนี้ แม้จะไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงผลที่ได้โดยตรงจากการเสด็จตรวจราชการในแต่ละครั้งก็ตาม แต่จากผลที่มณฑลต่าง ๆ ใ้รับโดยทั่วไป และการจัดระเบียบการตรวจราชการใหม่ ตลอดจนการกำหนดทางแก้ไขปัญหานั้นเกิดจากการตรวจราชการของข้าราชการทั่ว ๆ ไป นั้น แสดงถึงประโยชน์ที่ได้จากการเสด็จตรวจราชการหัวเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งไม่เพียงแต่จะเอื้อประโยชน์ต่อการบริหารงานในกระทรวงมหาดไทย หรือต่อการประสานงานด้านการปกครองระหว่างส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ในส่วนของพระองค์เอง ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแล้ว ยังมีประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการดำเนินนโยบายการปกครองของรัฐบาลที่มีต่อประชาชนโดยทั่วไปอีกด้วย

2. การเทศบาล

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นในรูปสุขาภิบาล ได้ริเริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยการออกพระราชบัญญัติสุขาภิบาลขึ้นบังคับใช้เป็นครั้งแรกในปี

¹ เรื่องเดียวกัน.

พ.ศ.2440¹ ทั้งนี้ ได้เริ่มบังคับใช้ในกรุงเทพฯ ก่อน โดยเสนาบดีกระทรวงนครบาล เป็นผู้คัดเลือกพนักงานสุขาภิบาล และรับผิดชอบจัดการบริหารกิจการสวนทองดินโดยตรง ประชาชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต่อมาจึงพัฒนาออกไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งประชาชนเริ่มได้รับสิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการทองดินของตนเอง โดยเริ่มจากการตั้งสุขาภิบาลตำบลท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราชขึ้น ในลักษณะการสุขาภิบาลหัวเมืองเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ.2448² ครั้นต่อมา การสุขาภิบาลหัวเมืองได้ขยายออกไปในทองดินต่าง ๆ มากขึ้น มีการตราพระราชบัญญัติสุขาภิบาลหัวเมืองขึ้น ในปี พ.ศ.2451³ โดยแบ่งสุขาภิบาลออกเป็น 2 ประเภท คือ สุขาภิบาลเมือง และสุขาภิบาลท้องที่ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใด เพราะประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างแท้จริง และไม่ได้มีการวางแผนที่จะพัฒนาการปกครองทองดิน เพื่อให้เป็นพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด

ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างคุสิตธานีขึ้น เพื่อทดลองการปกครองในรูปแบบนคราภิบาล (Municipality) และเพื่อเป็นแบบอย่างของการปกครองสวนทองดิน ในปี พ.ศ.2461⁴ ครั้นต่อมาในปี พ.ศ.2464 กระทรวงมหาดไทยก็ได้เสนอร่างกฎหมายปรับปรุงการปกครองทองดินขึ้น โดยจะนำแบบอย่างของคุสิตธานีไปปฏิบัติในจังหวัดต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่เป็นที่ตกลงกันจนสิ้นรัชกาล

¹ คร.ไพฑูย์ ช่างเรียน, การปกครองมหานคร (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2516), หน้า 13.

² หจข. ร.7 ม.7.5/1 เรื่องจัดการสุขาภิบาล ตำบลท่าศาลา เมืองนครศรีธรรมราช.

³ คร.ไพฑูย์ ช่างเรียน, เรื่องเดิม.

⁴ คุรายละเอียดใน คณะกรรมการสัมมนาเรื่องคุสิตธานี, คุสิตธานีเมืองประชาธิปไตย (พระนคร: หอสมุดแห่งชาติ, 2513).

การจัดการปกครองท้องถิ่นในรูปสภาภิบาลนี้ ได้มาเริ่มรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งในสมัย
 รัชกาลที่ 7 เพื่อสอนให้ประชาชนเรียนรู้ที่จะควบคุมกิจการในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อ
 ประโยชน์ของท้องถิ่น ก่อนที่จะเข้ามาควบคุมกิจการของรัฐ เพื่อผลประโยชน์ของชาติ
 โดยผ่านสภา¹ ทั้งนี้ ได้มีการนำเรื่องนี้เข้าปรึกษาในอภิรัฐมนตรีสภา ในวันที่ 18
 พฤศจิกายน พ.ศ. 2470² ซึ่งในที่สุด ที่ประชุมก็ลงมติให้ปรับปรุงแก้ไขการสภาภิบาลที่มี
 อยู่เดิมให้เป็นรูปเทศบาลมากขึ้น และเสนอแนะให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่งเพื่อ
 ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระนเรศวรศวรรค์พิณิต ซึ่งขณะนั้นทรงดำรง
 ตำแหน่งอภิรัฐมนตรีและเสนาบดีกลาโหม ได้ทรงให้ข้อคิดเห็นว่า ในเรื่องนี้ ควรส่ง
 กรรมการไปดูงานในต่างประเทศ เพราะทรงเชื่อว่า "...การอย่างนี้ฝรั่งซิมทราบดี..."³
 จากผลการประชุมอภิรัฐมนตรีสภาครั้งนั้น ที่ประชุมก็เห็นชอบกับพระดำริของสมเด็จพระเจ้าพี่นาง
 กรมพระนเรศวรศวรรค์พิณิต ในปีต่อมา คือ ปี พ.ศ. 2471 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดส่งข้าราชการจำนวนหนึ่ง ออกไปดูงานการจัด
 ระเบียบเทศบาลในต่างประเทศ ทั้งในยุโรป อเมริกา และเอเชีย

ครั้งในปี พ.ศ. 2473 เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระนเรศวรศวรรค์พิณิต ทรง
 ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระองค์ได้ทรงนำรายงานการจัดการเทศบาล
 ของนายอาร์. คี. เครก ประธานคณะกรรมการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ได้ทรงแต่งตั้งขึ้นเพื่อศึกษาพิจารณาเรื่องการจัดการเทศบาล ซึ่งเพิ่งกลับจากดูงานด้าน
 เทศบาลในทวีปยุโรปมา ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹ ทจข. สบ. 2.42/67 พระราชบัญญัติ Democracy in Siam.

² ทจข. ร. 7 ม. 7.5/1 รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรี ครั้งที่ 25/2470

วันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2470.

³ เรื่องเดียวกัน.

พร้อมกับรายงานของกรรมการซึ่งกระทรวงมหาดไทยตั้งขึ้น เพื่อพิจารณารายงานของ นายเกรก โดยทรงให้ความเห็นประกอบว่า

... การปรุงแต่งชุมชนขึ้นเป็นเทศบาล (Municipality) จะเป็นในพระนคร หรือหัวเมืองก็ตาม ย่อมต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างและมีทางการกระทบถึงหน้าที่ของ กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เพราะฉะนั้นควรตั้งรูปการขึ้นเป็นพระราชบัญญัติเพื่อ ปรึกษาหารือกันก่อน และได้ตั้งกรรมการในร่างพระราชบัญญัติเทศบาลขึ้นแล้ว. . . 1

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเห็นชอบด้วย และทรงมีพระราช กระแสรับสั่งตอบอย่างพอพระทัยว่า

... ที่คิดร่างพระราชบัญญัติเทศบาลขึ้นก็แล้ว หวังว่าจะแล้วในไม่ช้านัก เมื่อได้ อานรายงานบันทึกความเห็นของกรรมการที่กระทรวงมหาดไทยได้ตั้งขึ้น พิจารณา ความเห็นของนายเกรกแล้ว มีความยินดีที่สังเกตว่ากรรมการไม่ใช้เห็นควรมี Municipality ในกรุงเทพฯ นั้น ยังเห็นว่าจะเลี้ยงตัวเองได้ดูเลย. . . ขาพระเจ้า อยากรู้เห็นกรุงเทพฯ มี Municipality และเลี้ยงตัวเองได้ก่อนข้าพเจ้าสิ้นชีวิต

2

และเมื่อกรมสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินการร่างพระราชบัญญัติ เทศบาลขึ้นแล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ก็ทรงนำร่างพระราชบัญญัตินี้ เข้าที่ประชุมสมุหเทศาภิบาล ในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2473 ซึ่งในการประชุม สมุหเทศาภิบาลนี้ พระองค์ได้ทรงแถลงต่อที่ประชุมถึงที่มา และจุดมุ่งหมายของพระราช

1 หจข. ร.7 ม.7.5/2 พระหัตถ์เลขาสมาเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต มีไปยังเจ้าพระยามหิธร เลขที่ 222/5538 ลงวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2473.

2 หจข. ร.7 ม.7.5/2 พระราชบันทึกตอบพระหัตถ์เลขาสมาเด็จพระเจ้าฟ้ากรม พระนครสวรรค์วรพินิต ฉบับลงวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2473.

บัญญัติเทศบาลฉบับนี้อย่างละเอียด¹ โดยทรงวิจารณ์พระราชบัญญัติสุขาภิบาลที่ใช้อยู่
 ภิเยว

... ยังไม่รีบรุดพอแก่ความต้องการในสมัยนี้ บางทีจะเป็นภัยรัฐบาล ในเวลา
 ที่ออกพระราชบัญญัตินั้นมีความประสงค์จะทำแต่เพียงเป็นการทดลองให้เป็นการง่าย ๆ
 วกอบุ แล้วจึงค่อยเขยิบขึ้นไปภายหลังก็อาจจะเป็นได้ . . . พระราชบัญญัติสุขา-
 ภิบาลที่เข้ามาแล้วและไม่โดยดัดเต็มทีนั้น เป็นเหตุหลายประการ แต่เหตุหนึ่งนั้น
 เขาใจว่า เพราะหลักการที่ตั้งไม่ละเอียดลออพอ ยังไม่มีทางนำไปสู่ผลที่ดี อำนาจ
 ที่มีตามกฎหมายนั้นก็ยังไม่ค่อยไป . . . การที่จะเขยิบให้สิทธิเพียงไรนั้นอยู่ในมือ
 รัฐบาลทุกอย่าง ซึ่งจะปล่อยให้เขยิบไปที่ละขั้น ๆ เพื่อให้เคยชินต่อสิทธิที่ได้รับเป็น
 ของใหม่ . . .²

และยังทรงย้ำอีกด้วยว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริ
 ที่จะพระราชทานสิทธิในการปกครองตนเองแก่ประชาชนอยู่เสมอ แต่หากมีการพระราชทาน
 สิทธิดังกล่าวเร็วเกินไป ก็เกรงจะเป็นอันตราย เพราะประชาชนยังมีความรู้ไม่พอ หากทำ
 การผิดพลาดขึ้น จะเป็นอันตรายใหญ่หลวง จึงทรงพระราชดำริให้การเทศบาล ซึ่งจะให้
 ราษฎรได้มีส่วนร่วมในการจัดการเทศบาลในท้องถิ่นของกันนั้น เป็นการฝึกฝนประชาชนให้
 เตรียมพร้อมที่จะเข้าใจการเมืองการปกครองในภายภาคหน้า³

ครั้งที่ประชุมสมุหเทศาภิบาล ได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติเทศบาลฉบับนี้แล้ว
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ก็ทรงนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เพื่อทรงพิจารณา

¹ คุรายละเอียดพระคำรัสของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในที่
 ประชุมสมุหเทศาภิบาล เรื่องร่างพระราชบัญญัติเทศบาล จาก ปรีดา วัชรานุกร, พระปกเกล้าฯ
กับระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ: การพิมพ์พระนคร, 2520), หน้า 55 - 59.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

ประกาศเป็นพระราชบัญญัติซึ่งมีผลบังคับใช้ต่อไป¹ หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้กรมร่างกฎหมายศึกษาเปรียบเทียบหลักการของร่างพระราชบัญญัตินี้ กับของประเทศอื่น ๆ เช่น ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น และให้ทำบันทึกความเห็นกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ แต่จนกระทั่งเวลาล่วงเลยผ่านไปหนึ่งปีเต็ม ก็ยังไม่ปรากฏผลแต่ประการใด คุยกกรมร่างกฎหมายมีงานตรวจร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับภาษีอากร ซึ่งมีความจำเป็นรีบด่วนอยู่ จึงจำต้องระงับเรื่องพระราชบัญญัติเทศบาลนี้ไว้ก่อน² ซึ่งก็มีใ้มีการพิจารณาอีกเลย คราวจนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

จากการพิจารณาบทบาทของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในเรื่องการเทศบาลนี้แล้ว อาจกล่าวได้ว่า แม้ร่างพระราชบัญญัติเทศบาลฉบับดังกล่าวจะยังไม่ผ่านการตรวจของกรมร่างกฎหมาย จนสิ้นวาระการดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยของพระองค์ก็ตาม แต่จากบทบาทของพระองค์ในการดำเนินการจัดให้มีการร่างพระราชบัญญัตินี้ขึ้นจนเป็นผลสำเร็จ ก็น่าจะเป็นเครื่องประกันได้ว่า พระองค์ทรงมีพระประสงค์อย่างแท้จริงที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ฝึกฝนเรียนรู้ที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง เป็นการปูพื้นฐานทางด้านการปกครอง และสร้างสำนึกในทางการเมืองให้แก่ประชาชนที่ละน้อย เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงสภาพการเมืองการปกครอง ที่อาจมีขึ้นในวันข้างหน้าต่อไป นอกจากนี้ ส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้พระองค์ทรงสนับสนุนที่จะดำเนินการเรื่องเทศบาลนี้ให้เป็นผลสำเร็จ ก็น่าจะมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระ

¹ หจข. ร. 7 ม. 7.5/2 ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ 452/10905 ลงวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2473.

² หจข. ร. 7 ม. 7.5/2 หนังสือเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิบดี ถึงเจ้าพระยามหิธร ที่ 164/3531 ลงวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2474.

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระราชหฤทัยเด็ดเดี่ยวที่จะพระราชทานสิทธิในการปกครอง ประเทศแก่ประชาชน และการเทศมณฑลนี้เองที่จะเป็นเครื่องมือฝึกฝนประชาชนในขั้นต้น แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายที่ไมปรากฏผลอย่างใดในช่วงสมัยที่พระองค์ยังทรงดำรงตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และโดยเฉพาะในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงดูเหมือนว่าพระองค์มิได้ทรงมีส่วนช่วยให้พระราชดำริในการพระราชทานรัฐธรรมนูญ เป็นความจริงขึ้นมาแต่อย่างใด ผลที่เกิดจากการที่ร่างพระราชบัญญัติเทศบาลฉบับนี้ยังไม่ ผ่านออกประกาศใช้ จึงยังมีทำให้พระองค์ทรงหลุดพ้นจากคำกล่าวหาว่า ทรงเป็นผู้นำ พวกเจ้าในการพิทักษ์สถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ ในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้เลยแม้แต่น้อย

3. การปราบปรามการกระทำอันเป็นภัยต่อประเทศชาติของผู้ที่นิยมลัทธิสังคมนิยมคอมมิวนิสต์

ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้ว ถึงการเผยแพร่ลัทธิสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในสมัย รัชกาลที่ 7 นี้ว่า ได้มีการขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ อภิรัฐมนตรีสภา และเสนาบดีสภา จึงลงมติให้กระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบในการปราบปรามการเคลื่อนไหวทางการเมือง และการกระทำอันเป็นภัยต่อประเทศชาติของผู้ที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยให้อำนาจในการ คำเนินการ และสิทธิในการขอความร่วมมือประสานงานกับหน่วยงานของราชการที่เกี่ยวข้อง ตามความจำเป็นในแต่ละกรณี ในการนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย จึงได้ทรงดำเนินมาตรการในการป้องกัน และปราบปราม ผู้ที่อยู่ในข่ายกระทำกรอันเป็นภัยต่อประเทศชาติตามวิถีทางของลัทธิคอมมิวนิสต์ อาทิเช่น

3.1 การเนรเทศผู้ต้องหากอมมิวนิสต์

เดิมพระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2456)¹

¹ หจข. รล. 1/61 หลักการเนรเทศ 16 เมษายน พ.ศ. 2472.

มิได้มีผลบังคับใช้ เฉพาะผู้ต้องหาคอมมิวนิสต์เท่านั้น หากรวมไปถึงพวกจีนก๊กมินตั๋ง และพวกอั้งยี่ ซึ่งกระทำการอันเป็นภัยต่อความสงบของประเทศชาติด้วย แต่ก่อนปรนไนให้ในกรณี ที่พวกจีนก๊กมินตั๋ง และพวกอั้งยี่ไม่ก่อความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ให้แก่ประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีก็เกิดการผิดพลาดในการสั่งเนรเทศชาวจีน ภายไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นจีนพวกใด ดังนั้น เมื่อปัญหาการเผยแพร่แนวความคิดทางการเมืองอันเป็นภัยต่อชาติ ซึ่งเกิดจากชาวจีน และชาวญวนเพิ่มมากขึ้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย จึงโปรดให้มีการกำหนดหลักเกณฑ์การเนรเทศใหม่ ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2472 เพื่อให้รัดกุม และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ตลอดจนสภาพการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นมากขึ้น¹ โดยกำหนดประเภทของผู้ที่อยู่ในข่ายที่จะได้รับโทษเนรเทศให้แน่นอนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ โดยอาศัยหลักฐานจากเอกสารหรือบุคคลที่เชื่อถือได้เป็นสำคัญ พร้อมกับจัดลำดับขั้นตอนในการเนรเทศให้รัดกุม และเป็นไปโดยยุติธรรมต่อทุกฝ่ายใหม่มากที่สุด²

แต่อย่างไรก็ดี หลักการเนรเทศใหม่ไม่ได้มีการเผยแพร่ให้ประชาชนทราบ ภายสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงให้เหตุผลว่า เป็นหลักที่วางไว้สำหรับดำเนินงานตามปกติ ซึ่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ยังคงสงวนสิทธิและอำนาจในการที่เนรเทศบุคคลซึ่งไม่ได้อยู่ในหลักเกณฑ์ที่วางไว้ได้ หากเห็นว่าสมควร จึงไม่ทรงเห็นควรเผยแพร่หลักการนี้ เพราะอาจทำให้ผู้ต้องหาเข้ามาเป็นขออ้างคัดค้านได้ และหลักการนี้ ก็อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมของกาลสมัย ในข้อนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า

¹ หจข. รล. 1/61 หลักการเนรเทศ คำสั่งกระทรวงมหาดไทย (สำเนา) ที่ 1/587 ลงวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2472 ถึงอธิบดีกรมตำรวจภูธร.

² เรื่องเดียวกัน.

เจ้าอยู่หัว ก็ทรงเห็นชอบด้วย¹ หลังจากนั้น ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2474 ก็ได้มีการแก้ไขหลักการเนรเทศใหม่อีกครั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับการออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ เพื่อลงโทษทางอาญาแก่ผู้กระทำความผิด² อย่างไรก็ตาม การปราบปรามผู้กระทำผิดอันเป็นคอมมิวนิสต์โดยการเนรเทศนี้ ก็ยังมีข้อบกพร่องตรงที่ไซไซเจาะทะลุตงหาที่เป็นคนต่างดาวเท่านั้น สำหรับผู้ที่มีสัญชาติไทยนั้น ทำได้ก็แต่เพียงให้เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองท้องที่ และตำรวจติดตามความเคลื่อนไหวเท่านั้น³ ยังไม่มีมาตรการที่เด็ดขาดแต่อย่างใด

3.2 การดำเนินนโยบายป้องกันภัยอันเกิดจากกรรมกรที่เป็นชาวต่างดาว

เนื่องจากกรรมกรส่วนใหญ่ประกอบด้วยชาวจีน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะโอนเอียงไปในทางนิยมชมชอบลัทธิคอมมิวนิสต์ใต้งาย เพราะเป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งในการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ก็คือกลุ่มกรรมกรผู้ใช้แรงงาน รัฐบาลจึงได้พยายามที่จะให้ความสนใจติดตามความเคลื่อนไหวในกลุ่มกรรมกรโดยตลอด โดยใ้มอบให้เจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยทำการสอดส่องความเคลื่อนไหว เพื่อเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในกลุ่มกรรมกรตามโรงงานอุตสาหกรรม และเหมืองแร่ต่าง ๆ โดยขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่

¹ หจช. ร.7 ม.21/7 พระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 19 เมษายน พ.ศ.2472.

² ฎรายละเอียดใน หจช. ร.7 ม.21/7 หนังสือเสนาวัดกระทรวงมหาดไทย (สำเนา) ถึงอธิบดีกรมตำรวจ ฉบับที่ 9/2470 ลงวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2474.

³ หจช. ร.7 ม.18/12 หนังสือของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต มีไปยังเจ้าพระยามหิธร ที่ 648/15259 ลงวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2473.

กิจการนั้น ๆ¹

ครั้นในกลางปี พ.ศ.2472 พระยาเพชรอินทรา ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย ได้กราบบังคมทูลเสนอโครงการจัดตั้งสำนักงานกรรมกร (Labour Bureau) เพื่อลดบทบาทกรรมกรชาวจีน และช่วยเหลือกรรมกรชาวไทยให้มีบทบาทมากขึ้นแทน ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อประเทศในอันที่จะสามารถแก้ปัญหาอิทธิพลทางเศรษฐกิจ และความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในขณะเดียวกัน ทั้งนี้ โดยเป็นไปตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว² และเมื่อนำเข้าสู่เสนาบดีสภาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2472³ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงสนพระทัย แต่ในขณะเดียวกัน ก็ทรงเกรงว่าจะทำไม่ได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ส่งเรื่องให้สภาเผยแพร่สามัญพิจารณาเรื่องนี้ว่าสมควรที่จะทดลองทำหรือไม่ประการใด ตามความเห็นชอบของเสนาบดีสภา

คณะอนุกรรมการสภาเผยแพร่สามัญ ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อการศึกษาเค้าโครงการจัดตั้งสำนักงานกรรมกรนี้โดยเฉพาะ⁴ ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า เป็นการยากที่จะหา

¹ สุวดี เจริญพงศ์, ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อความเคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475, วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519, หน้า 252 - 253.

² หจข. สบ.2.42/223 หนังสือของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต มีไปยังเจ้าพระยามหิธร ที่ 300/9337 ลงวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2472 เสนอรายงานการจัดตั้งสำนักงานกรรมกรของพระยาเพชรอินทรา.

³ หจข. ร.7 พ.13/4 รายงานเสนาบดีสภา ที่ 26/2472 วันจันทร์ที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2472.

⁴ สุวดี เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 254.

กรรมกรชาวไทย มาทำหน้าที่แทนชาวจีนได้มากพอ ด้วยเหตุที่คนไทยส่วนใหญ่ ไม่นิยม
เป็นกรรมกร แต่ยี่คอาชีพอีสักกรรมเป็นหลัก หากเกณฑ์จากบรรดาอิสกรไทย จะทำให้คน
ต่างดาว เข้ามายี่คอาชีพทางอิสกรกรรมแทน ซึ่งจะยิ่งก่อให้เกิดปัญหามากยิ่งขึ้น เพราะอาชีพอีสกร
กรรมเป็นอาชีพหลักที่สำคัญต่อสภาพเศรษฐกิจของไทยอย่างมาก คณะอนุกรรมการจึง
เสนอให้มีการศึกษาสภาพแรงงาน และการจ้างกรรมกรใหม่โดยละเอียด ตลอดจนการ
ออกพระราชบัญญัติโรงงาน (Factory Act) เสียก่อน และยังเสนอให้แก้ปัญหาโดยการ
ควบคุมคนต่างดาวเข้าเมืองให้เข้มงวดมากขึ้นอีกด้วย¹ ดังนั้น เมื่อเรื่องนี้กลับเข้าสู่
เสนาบดีสภาอีกครั้ง จึงปรากฏผลให้พักเรื่องการตั้งสำนักงานกรรมกรไปก่อน จนกว่าร่าง
พระราชบัญญัติโรงงาน และพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองฉบับแก้ไขจะแล้วเสร็จ² ซึ่ง
ทราบจนสิ้นรัชกาล ก็มีใค้มีการเคลื่อนไหวที่จะจัดตั้งสำนักงานกรรมกรนี้อีกเลย ทั้งนี้
เหตุผลประการหนึ่งน่าจะมาจากการที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดี
กระทรวงมหาดไทย มีใค้ทรงใ้การสนับสนุนเท่าที่ควร ด้วยยังไม่ทรงเห็นความจำเป็น
รับควมในการที่จะแก้ปัญหากรรมกร ซึ่งอาจเนื่องมาจากทรงเห็นว่ากรรมกรจีนไม่มีพลัง
เคลื่อนไหวทางการเมืองมากพอ ทั้งฝ่ายเจ้าของโรงงาน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของกระทรวง
มหาดไทย ก็ลยระวังตรวจตราพฤติการณ์ของกลุ่มกรรมกรโดยกวดขันอยู่แล้ว³

3.3 การดำเนินนโยบายเกี่ยวกับชาวยุวนที่นิยมคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย

เนื่องจากในกิจกรรมของขบวนการกู้ชาติเวียดนาม ซึ่งจัดตั้งขึ้นในหมู่ชาวยุวน
อพยพ เพื่อกู้อิสรภาพคืนจากฝรั่งเศสนั้น มักจะแฝงไว้ซึ่งแนวความคิดตามลัทธิคอมมิวนิสต์

¹ หจช. ร.7 กระทรวงเกษตรราธิการ แฟ้ม 13/129 บันทึกความเห็นของ
อนุกรรมการพิจารณาโครงการจัดตั้งสำนักงานกรรมกร.

² "รายงานการประชุมเสนาบดีสภา ที่ 9/2473 วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2475,"
เรื่องเดียวกัน.

³ หจช. ร.7 ม.18/1 รายงานเรื่องจีนก่อความไม่เรียบร้อย.

ด้วยเสมอ การดำเนินนโยบายต่อชาวญวนเหล่านี้จึงประสบปัญหายุ่งยากมาก เพราะกึ่ง
 ดำเนินการที่ไม่ขัดต่อหลักมนุษยธรรม ซึ่งชาติในเอเชียที่สูญเสียเอกราชควรได้รับจาก
 ประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งต้องดำเนินการไม่ให้กระทบกระเทือนสัมพันธ์ไมตรีกับฝรั่งเศส และ
 ในขณะเดียวกัน ก็ต้องมีให้เป็นการส่งเสริมการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ของชาวญวนด้วย

ในการดำเนินนโยบายดังกล่าว จึงต้องเป็นไปด้วยความระมัดระวัง ในกรณี
 พบหลักฐานแน่นอนว่าชาวญวนคนใดเป็นคอมมิวนิสต์ กระทรวงมหาดไทยก็จะดำเนินการ
 เนรเทศกลับไปยังอินโดจีน อันเป็นประเทศบ้านเกิดเมืองนอน เพื่อให้สอดคล้องกับข้อ
 ตกลงกันระหว่างรัฐบาลไทยและฝรั่งเศส ในการที่จะร่วมมือกันปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์¹
 และมีใ้เป็นการส่งตัวให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศสในอินโดจีน แต่เป็นการส่งไปตามหลักการ
 เนรเทศเท่านั้น² แต่ภายหลังได้มีการลงมติในที่ประชุมเสนาบดีสภาใหม่ว่า ในกรณีที่
 ฝรั่งเศสมีหลักฐานพอที่จะขอให้เนรเทศผู้ต้องหาคอมมิวนิสต์ชาวญวน รัฐบาลไทยก็จะ
 เนรเทศให้ แต่รัฐบาลไทยจะไม่เนรเทศตามคำสั่งของฝรั่งเศสโดยปราศจากหลักฐานที่
 เพียงพอเป็นอันขาด และจะไม่ยอมให้ขบวนการปฏิวัติมาอาศัยดินแดนไทย เพื่อเป็นฐาน
 ปฏิบัติการต่อต้านประเทศใกล้เคียง³ ทั้งนี้ ใ้โปรดเกล้าให้เสนาบดีกระทรวง
 ประเทศเป็นผู้ดำเนินการชี้แจงให้รัฐบาลฝรั่งเศสทราบต่อไป ซึ่งในช่วงนี้เองที่เกิดความ
 เข้าใจผิดกันขึ้น ระหว่างกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการต่างประเทศ เรื่องการ
 ที่กระทรวงมหาดไทยส่งผู้ต้องหาชาวญวน ซึ่งไม่หลักฐานระบุว่า เป็นคอมมิวนิสต์ และ
 ฝรั่งเศสก็ไม่ใ้ส่งหลักฐานมาเพิ่มเติม ออกไปยังเมืองจีน ฝรั่งเศสไม่พอใจอย่างมาก

¹ หจข. สม.2.47/307 หนังสือของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย (สำเนา) ฉบับที่ 342/8576 ลงวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ.2473.

² หจข. ร.7.ค.1/24 หนังสือของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
 ถึงเจ้าพระยามหิธร ที่ 344/8622 ลงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2473.

³ หจข. ร.7 ค.1/24 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา ครั้งที่ 26/2473
 วันจันทร์ที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2473.

เพราะฝรั่งเศสได้รับแจ้งจากเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ว่าฝรั่งเศสจะได้มีโอกาส
หาหลักฐานมาพิสูจน์ก่อนที่จะดำเนินการลงโทษ ในเรื่องนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎพระนคร
สวรรคตพรหมินิต โคตรงหักทวงวา

. . . เมื่อกระทรวงการต่างประเทศรู้สึกว่ายุโรปฝรั่งเศสยังจะส่งหลักฐานเพิ่มเติม
มา ก็น่าจะรีบชิงบอกแก่กระทรวงมหาดไทยให้ทราบไว้มาก่อนในเวลาอันควร. โดยเฉพาะ
เรื่องขบวนการทางราศการโคซิปุไล (expulsion) ออกไปหาใจจัดการเนรเทศตั้งที่
กระทรวงการต่างประเทศลาวไม ผู้ต้องหาขอมมีโอกาสดที่จะเลือกออกไปยังเมือง
หนึ่งเมืองใดก็ตามตามความสมัคร. . . นาคีควาที่สถานทูตฝรั่งเศสขอมผู้ตั้งนั้นคงเป็น
ควยเขาใจว่าเราจงใจเนรเทศบังคับให้ไปเสียเมืองจีน เพื่อขวยให้พมเงอมีมือฝรั่ง-
เศส ในขอที่จะตองแกควยเขาใจใหญ่ตอง อาจจะมีแทควยขอมเงอใจโค. . .

ในที่สุด หลังจากได้มีการนำเข้าที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาแล้ว² พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็โปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงการต่างประเทศมีหนังสือขอโทษทาง
ฝรั่งเศสและชี้แจงให้ทราบว่า เป็นความเข้าใจผิดต่อไป

นอกจากมาตรการปราบปรามและป้องกันภัย อันเกิดจากการกระทำอันเป็น
กอนมัวนิสคังกล่าว ซึ่งเป็นกรดำเนินการดำเนินมาตรการที่เห็นโคซิคเจนความาตรการอื่น ๆ แล
ยังได้มีการออกพระราชบัญญัติเพื่อป้องกันการกระทำดังกล่าวดังกล่าวทางอ้อมอีก อาทิเช่น
พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2470³ ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ.2474⁴

¹ หจข. ร.7 ต.1/24 หนังสือของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎพระนครสวรรคตพรหมินิต
มีไปยังกรมหมื่นเทววงศ์วโรปathy ฉบับที่ 856/13593 ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2475.

² หจข. ร.7 ต.1/24 รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรี ครั้งที่ 32/2473
วันพุธที่ 21 มกราคม พ.ศ.2473.

³ "พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2470", ราชกิจจานุเบกษา (แผนก
กฤษฎีกา), เล่ม 44, หน้า 79 - 88.

⁴ "พระราชบัญญัติคนเข้าเมืองแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2474", ราชกิจจานุเบกษา
(แผนกกฤษฎีกา), เล่ม 48, หน้า 187.

เป็นต้น ให้อำนาจเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยที่จะออกคำสั่งกำหนดจำนวนคนต่างกาบแต่ ละสัญชาติที่จะเดินทางเข้ามาในประเทศไทย และทำให้รัฐบาลสามารถดำเนินคดีทางศาล กับผู้ต้องหาคอมมิวนิสต์ ในกรณีที่มีหลักฐานตามกฎหมายเพียงพอ และตัดสินลงโทษด้วยวิธี อื่น ๆ ไฉนมากกว่าการเนรเทศออกไปอย่างเดียวเช่นในระยะแรก ๆ นอกจากนี้กระทรวง มหาดไทยยังได้รับความร่วมมือจากสถานทูตอังกฤษ¹ และเยอรมัน² ในด้านข้อมูล เกี่ยวกับการดำเนินงานเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ อันเป็นประโยชน์ต่อการเตรียม ป้องกัน และปราบปรามล่วงหน้าอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม มาตรการในการป้องกันและปราบปรามการกระทำอันเป็น คอมมิวนิสต์ของกระทรวงมหาดไทยดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นการป้องกันและปราบปราม โดยทางตรงเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ กระทรวงมหาดไทยดำเนินการเป็นปฏิบัติการต่อลัทธิ คอมมิวนิสต์อย่างเปิดเผย และต่อสู้กับการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ด้วยวิธีสืบสวนติดตาม ความเคลื่อนไหว จับกุมและเนรเทศ โดยมีไต่เลยหันมาสนใจวิถีทางต่อสู้ทางอ้อม ด้วย การเข้าถึงเป้าหมายสำคัญของลัทธิคอมมิวนิสต์ คือชนชั้นกรรมมาชีพ อันได้แก่ ชาวไร่ ชาวนา และกรรมกรเป็นต้น ในขณะที่การโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถ เข้าถึงกลุ่มชนเหล่านี้มากกว่า ประกอบกับคนเหล่านี้ยังไม่ได้รับการศึกษาเพียงพอ โอกาส

¹ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงแถลงในที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ว่าได้ทรงติดต่อขอความร่วมมือจากสถานทูตอังกฤษ ในการสืบเสาะหาเบาะแสของหัวหน้า ดำเนินการของฝ่ายคอมมิวนิสต์

พจน. ร.7 ม.18/1 รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ครั้งที่ 30/2472 วันพฤหัสบดี ที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2472.

² สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงไต่เอกสารภาษาอังกฤษเกี่ยวกับการก่อการร้ายของคอมมิวนิสต์ในสยาม (Communist intrigues in Siam) จากทูต เยอรมัน พจน. ร.7 สม.2.47/61 บอลเชวิคทอนธอลันคา (24 มีนาคม พ.ศ.2469).

ที่จะโน้มเอียงรับความกึกแบบคอมมิวนิสต์ก็ย่อมมีได้มากกว่าฝ่ายรัฐบาล ซึ่งไม่เคยเข้าใจถึงสภาพปัญหา และความต้องการของกลุ่มชนชั้นกรรมาชีพอย่างแท้จริงเลย บทบาทในการปราบปรามการกระทำอันเป็นภัยต่อประเทศของผู้นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตดังกล่าวนี้ จึงอาจเรียกได้ว่าประสบความสำเร็จเพียงครั้งหนึ่งเท่านั้น เพราะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในระยะสั้น ๆ มากกว่าที่จะแก้ปัญหาละยะยาว และปัญหาการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์นี้ก็ยังคงสืบต่อเรื้อรังมาจนกระทั่งในปัจจุบัน

บทบาทของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยตลอดระยะเวลาเกือบ 4 ปี แสดงให้เห็นถึงความอุตสาหะพยายามในการบริหารราชการในหน่วยงานพลเรือน ซึ่งพระองค์มิได้ทรงเคยฝึกฝนมาก่อนเลย แต่เนื่องจากพระองค์ทรงยึดหลักการดำเนินการบริหารราชการในกระทรวงให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลให้มากที่สุด ประกอบกับความตั้งใจจริงในการงานทุกประเภทที่ได้รับพระราชทานมา และความรับผิดชอบอย่างสูงในตำแหน่งหน้าที่ในทุกหน่วยงานมาโดยตลอด ทำให้พระองค์ทรงสามารถบริหารงานในกระทรวงมหาดไทยไปได้อย่างดีตลอดช่วงสมัยของพระองค์ และทรงสามารถระงับปัญหาต่าง ๆ แก้ไข ปรับปรุงหน่วยงานต่าง ๆ ของกระทรวงมหาดไทย ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอย่างจริงจัง และตรงไปตรงมา จนเป็นที่กล่าวขวัญโดยทั่วไปว่า

... ราชการในวงของกระทรวงมหาดไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร้ร่อง กับ ไททรงสดุดีความเลอะเทอะเประเปื้อน อันเป็นเสมือนโรคเรื้อรังมาแต่หลังอย่างไร เป็นเรื่องให้รู้เห็นกันอยู่แล้ว ราชการแห่งทะบวงการนี้จึงใคร่เขาอยู่ในกรออันคั่งงาม และนับวันแต่จะรุงเรืองยิ่งเสมอไป . . . 1

และถึงกับมีผู้กล่าวอย่างเชื่อมั่นว่า พระองค์ทรงเป็นเสมือนหลักชัยองค์หนึ่ง

ของประเทศ¹ ที่เกี่ยว

นอกจากนี้ ในช่วงปลายปี พ.ศ.2471 ได้มีข่าวร่ำลือว่า รัฐบาลกำลังดำริที่จะสถาปนาตำแหน่งคิกเตเตอร์ หรือจเรราชการ อันเป็นตำแหน่งสำคัญที่สุดรองจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือเป็นผู้แทนฝ่ายราษฎร ดูแลบังคับเห็นการปกครองประเทศ เพื่อสอดส่องดูแลทุกข์สุขของราษฎร โดยจะมอบให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงรับตำแหน่งนี้ เมื่อข่าวนี้แพร่ไป ก็มีเสียงสะท้อนกลับมาจากบรรดาหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งเห็นควายและไม่เห็นควาย ที่เห็นควาย ก็เพราะเชื่อมั่นในพระปรีชาสามารถของพระองค์ ส่วนหนึ่ง ดังความเห็นจากหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งว่า

. . . พระราชจริยวัตรแห่งทูลกระหม่อม สมุเด็จเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่ได้ทรงกระทำมาแล้ว ถึงหากราษฎรส่วนมากจะไม่เคยได้ยินใครกล่าวคิกเตเตอร์เลย ก็ยอมเห็นพระเมตตาการุณาของพระองค์ท่านอยู่ทั่วหน้ากันแล้ว และความจริง พระองค์ยังทรงดำรงตำแหน่งเป็น เจ้ากระทรวงมหาดไทยอยู่โดยเฉพา ก็ถ้าแหละเมื่อใดถึงคราวที่พระองค์จะไต่ทรงเป็นประมุขฝ่ายราษฎรท่านองคิกเตเตอร์แล้ว จะเป็นที่เบาพระราชหฤทัยแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งจะเป็นที่อุณเกล้าฯ ของชาวไทยโดยทั่วไป . . .²

และอีกส่วนหนึ่ง ก็มีความนิยมในสถาบันกษัตริย์และพระราชวงศ์อยู่อย่างแน่นแฟ้น ประกอบกันควาย ดังมีผู้ให้ความเห็นในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งว่า

. . . เป็นการสมควรอย่างยิ่งแล้ว ที่กิจบ้านฐานเมือง ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องตกอยู่ในมือเจ้า เพราะเจ้า (หมายความว่าถึงขั้นเจ้าฟ้าและเจ้าตากกรมทุกพระองค์ เพราะค่ากว่านี้ไม่มีบางที่ไม่ทรงรักความดีความงาม) ล้วนเป็นผู้ที่มีหลักฐานแน่นแฟ้น, มีความรู้ดี,

¹ หจช. ร.7 ม.26.5/235 "ทูลกระหม่อมมหาดไทยควรทรงพัก จนพระโรคจะหายสนิทก็ จึงควรทรงบัญชาการต่อไป เพราะเกรงพระโรคไขหัวค้ำใหญ่จะกลับ" หนังสือพิมพ์ไทยนิยม, ฉบับอาทิตย์ที่ 23/3/72.

² หจช. ร.7 ม.26.4/75 "คิกเตเตอร์คืออะไร คิกเตเตอร์ควรมีหรือมิควรมีสำหรับเมืองไทย" หนังสือพิมพ์ศรีกรุง, ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2471.

สืบเลือกอันเยือกเย็นสุขุม จึงควรแก่การที่จักเป็นผู้กำบังเขียนงานใหญ่ไว้ได้อย่างมั่นคง
เหมาะหรือพูดกันอย่างตรง ๆ ก็คือ ผู้ที่สมบูรณ์พร้อมส่วนแล้ว ยิ้มไม่โกง, ไม่อยาก
ทำคามพินาศใหม่บังเกิดขึ้นแก่ชื่อเสียงของสกุลและของตนเอง, รักความสงบ, ชอบ
ทำแต่สิ่งดีเจริญ ฯลฯ

สำหรับที่ไม่เห็นด้วยกับข่าวว่าสื่อ เรื่อง ดิกเตเตอร์นี้ ก็อ้างเหตุผลว่า
เมืองไทยเรา พระมหากษัตริย์ทรงมีพระปรีชาสามารถสุขุมคัมภีร์ภาพ และทรงมีพระราช
อำนาจเด็ดขาดอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีดิกเตเตอร์คอยกำกับราชการอีก ส่วนสมเด็จพระ
พระเจ้าพี่ยาเธออุลลภระหม่อมเสนาบดีมหาดไทยนั้น ก็ทรงพระปรีชาสามารถเป็นเสนาบดี
ชั้นเยี่ยมที่สุดโดยตำแหน่งเหนือเสนาบดีอื่น ๆ อยู่แล้วเช่นกัน จึงไม่ควรที่ราษฎรจะถวาย
ตำแหน่งอันไม่น่านิยมเรียกกันว่า ดิกเตเตอร์ หรือผู้ออกบัญชา หรือผู้กำบังเขียนการ
ปกครองประเทศให้กับพระองค์² และในที่สุด ข่าวว่าสื่อคังกลาวก็ยุติลง ควบไม่ปรากฏ
ว่ามีการแต่งตั้งตำแหน่งดิกเตเตอร์คังกลาวนี้แต่อย่างใด แต่จากเหตุการณ์คังกลาว ก็
ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต ในฐานะ
พระราชวงศ์ชั้นสูง และเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้อย่างชัดเจน

บทบาทในฐานะผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และในองค์กรทางการเมืองอื่น ๆ

ในการศึกษาสภาพการณ์ทางการเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า
อยู่หัว จะพบว่า ผู้ที่อาจนับได้ว่ามีบทบาทสำคัญในทางการเมืองมากที่สุดเห็นจะได้แก่
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอกรมพระนครสวรรค์วรพินิต เพราะนอกจากจะทรงอยู่ในฐานะพระราชวงศ์

¹ หจข. ร.7 ม.26/75 "เมืองไทยจะมีดิกเตเตอร์ เจ้าฟ้ากรมพระนคร-
สวรรค์จะเปนจะเรวราชการ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลาเปนเสนาบดีมหาดไทย" หนังสือพิมพ์หลักเมือง,
ฉบับวันอังคารที่ 29 ตุลาคม พ.ศ.2471.

² หจข. ร.7 ม.26.4/75 "ดิกเตเตอร์ไม่จำเป็นสำหรับเมืองไทย"
หนังสือพิมพ์ศรีกรุง, ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2471.

ชั้นสูง ซึ่งทรงเป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงสุดของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองพร้อม ๆ กันถึงสองตำแหน่ง คืออธิบดีกรมตำรวจ และเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยถึงสองกระทรวง (ซึ่งหมายถึงว่า พระองค์ก็ทรงมีตำแหน่งเป็นกรรมการในเสนาบดีสภาไปด้วยโดยปริยาย) แล้ว พระองค์ยังทรงได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ทรงรับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร ในคราวเสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศ หรือเสด็จแปรพระราชฐาน และทรงดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในองค์กรทางการเมืองอื่น ๆ อีก กล่าวคือ ทรงเป็นประธานคณะกรรมการจักระเบียของกมนตรี และอุปนายกสภาป้องกันราชอาณาจักรอีกด้วย ดังจะได้อธิบายถึงโดยสังเขปดังนี้ คือ

1. บทบาทของพระองค์ในฐานะผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพลานามัยไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะทรงพระประชวรด้วยโรคพระเนตรอย่างร้ายแรง จนต้องเสด็จไปรักษาพระเนตรในต่างประเทศอยู่เสมอ หรือมิฉะนั้น ก็ต้องเสด็จแปรพระราชฐาน เพื่อทรงพักผ่อนพระราชอิริยาบถบ่อยครั้ง ทำให้พระองค์ต้องทรงวางเว้นจากการบริหารการแผ่นดินไปชั่วคราวทุกครั้ง ดังนั้น เมื่อถึงคราวที่จะเสด็จแปรพระราชฐาน หรือเสด็จไปรักษาพระเนตร ณ ต่างประเทศครั้งใด พระองค์ก็โปรดทรงมอบหมายให้สมเด็จพระนครหลวงพระนครดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครแทนพระองค์เป็นประจำทุกครั้งที่¹ โดยได้ทรงวางระเบียบการรักษาพระนครไว้เป็นหลักเกณฑ์การปฏิบัติประจำ กล่าวคือ

1. โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระนครหลวงพระนครดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร และเป็นองค์ประธานทั้งในอธิบดีกรมตำรวจและเสนาบดีสภา

¹ คุรุยาละเอียดยการสั่งราชการแทนพระองค์ในช่วงที่เสด็จแปรพระราชฐานและเสด็จไปต่างประเทศแต่ละครั้งใน หจช. ร.7 รล.1/46 ทรงสั่งราชการแทนพระองค์.

2. ให้มีการประชุมอภิรัฐมนตรีสภา และเสนาบดีสภาเสมอ ถ้ามีราชการ
ก็ให้ยูสำเร็จราชการทรงเรียกประชุมสภาทั้งสองได้เป็นการพิเศษ ตามที่ทรงเห็นสมควร

3. หากมีข้อราชการใดควรกราบบังคมทูลฯ ขอเรียนพระราชปฏิบัติ
ก็ให้ทรงกราบบังคมทูลได้โดยตรงทางโทรเลข¹

ทั้งนี้ เป็นการแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนคร
สวรรค์วรพินิต ทรงเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
มากที่สุด ในบรรดาพระราชวงศ์ทั้งหมด ให้ทรงเป็นผู้แทนพระองค์ในการสั่งราชการงาน
แผ่นดิน ตลอดจนการรักษาการในตำแหน่งประธานอภิรัฐมนตรีสภา และเสนาบดีสภาแทน
พระองค์ ในช่วงที่ไม่ทรงประทับอยู่ในพระราชฐานในกรุงเทพฯ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นการ
สร้างเสริมพระบารมี อำนาจ และบทบาททางการเมืองของพระองค์ให้มากยิ่งขึ้นเป็นทวีคูณ
ซึ่งมีผลให้ทรงมีอิทธิพลอย่างมากยิ่งในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของอภิรัฐมนตรีสภา และ
เสนาบดีสภาทั้งไกล่ไกล้วมาแล้วในบทก่อน แต่ในขณะเดียวกัน ก็ทรงเป็นเป้าสำคัญที่ฝ่าย
ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพ็งเล็งโจมตีมากที่สุดในกลุ่มพระราชวงศ์ทั้งหมด
เพราะทรงพร้อมมูลด้วยฐานะ ทรัพย์สินสมบัติ และอำนาจทางการเมือง ตลอดจนทรงมีฐาน
กำลังทางทหารเป็นเครื่องเสริมอีกด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เอง ที่เป็นเครื่องประกันความเชื่อ
มั่นของประชาชนว่า พระองค์จะทรงสามารถนำประเทศไถ่กว้าหน้าต่อไปได้เมื่อสิ้นรัชกาล
ที่ 7 นี้ลงแล้ว คณะราษฎรจึงพยายามที่จะโจมตีสถาบันกษัตริย์ และพระราชวงศ์ โดย
เลือกโจมตีพระองค์เป็นสำคัญ ซึ่งในที่สุดก็เปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จในปี พ.ศ.

2475

¹ พ.ร.บ. ร.7 ม.26.5/235 "โปรดฯ ให้ทูลกระหม่อมบริพัตรทรงเป็นผู้
สำเร็จราชการรักษาพระนคร และประธานอภิรัฐกับเสนาบดีสภา", หนังสือเคลลีเมล,
ฉบับวันเสาร์ที่ 27/4/72.

2. บทบาทในฐานะองค์ประธานคณะกรรมการจัดระเบียบองคมนตรี

สภากรรมการองคมนตรีในสมัยรัชกาลที่ 7 นี้ ได้รับความจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2470 โดยอาศัยรากฐานจากองคมนตรีสภาในรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ให้สภากรรมการองคมนตรี เป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำไปสู่การปกครองในระบอบรัฐสภาต่อไป โดยที่ทรงจำนงออกความสุขของประชาชน และประโยชน์ของชาติเป็นที่ตั้ง แต่เนื่องจากองคมนตรีสภาในสมัยก่อน ๆ หาได้ประสบความสำเร็จแต่อย่างใดไม่ ด้วยเหตุที่จำนวนสมาชิกมีมากเกินไป¹ และส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นสูง ทำให้ความเห็นที่ใดจากการประชุมแต่ละครั้ง แยกแขนงออกไปเป็นหลายความเห็น และต่างก็เชื่อมั่นในความเห็นของตนเป็นใหญ่ ยากที่จะตัดสินใจเด็ดขาดว่าความเห็นใดถูกต้องที่สุด พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดระเบียบองคมนตรีขึ้น เพื่อที่คิดวางระเบียบ สิทธิและหน้าที่ขององคมนตรีใหม่ เพื่อมิให้อยู่ในสภาพไร้ประโยชน์อย่างเช่นทุกวันนี้² ด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะทดลอง และปลูกฝังการศึกษาวិธีการปรึกษาหารือ และโต้เถียงกันเพื่อหาข้อยุติในการประชุมใหญ่³ ในการนี้ ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ให้ทรงดำรงตำแหน่งองค์ประธานคณะกรรมการจัดระเบียบองคมนตรี ด้วยทรงให้ความเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงทราบแนวพระราชดำริ

¹ผู้ใดได้รับพระราชทานพานทองจะได้รับพระราชทานเลือกให้เป็นสมาชิกองคมนตรีสภาทั้งสิ้น ทำให้จำนวนสมาชิกมีมากขึ้นตามลำดับจนมีจำนวนถึง 227 คน ในต้นสมัยรัชกาลที่ 7.

² หจข.ร.7 สบ.2.42/67 รายงานการประชุมกรรมการองคมนตรี 11 เมษายน พ.ศ.2470.

³ หจข. ร.7 รล.6/6 พระราชดำรัสเรื่องเปิดประชุมกรรมการองคมนตรี วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ.2470.

ของพระองค์คืออยู่แล้ว¹ และเมื่อคณะกรรมาการนี้ ประชุมวางระเบียบเป็นที่เรียบร้อย
แล้ว ก็โปรดเกล้าฯ ให้ร่างขึ้นเป็นพระราชบัญญัติ และยกเลิกของเก่าเสีย²

ในการพิจารณาจัดระเบียบของคมนตรีนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์-
วรพินิต ในฐานะองค์ประธานกรรมการจัดระเบียบของคมนตรี ได้ทรงพิจารณาด้วยความ
รอบคอบถี่ถ้วน ตรงไปตรงมา โดยมีได้ทรงเห็นแก่ประโยชน์ของฝ่ายใดมากเกินไปกว่าผล
ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม ดังจะเห็นได้จากความที่ทรงกราบบังคมทูลเรื่องสมควร
หรือไม่ที่จะให้พระบรมวงศานุวงศ์เป็นกรรมการสภาองคมนตรีด้วย ว่า

. . . สภาองคมนตรี ไม่ใช่ Parliament ของคมนตรีในฐานะเป็นที่ปรึกษาผู้เฒ่า
กันหมด จึงควรเลือกเอาตามความสามารถ ในส่วนเจ้านายเรื่องอันตรายนั้นไม่ผู้
กระไร แต่อาจจะคัดเจ้านายออกเสีย ไม่ให้เป็นองคมนตรีก็จะขาดผู้มีความสามารถ
ไปหลายองค์ . . . การที่เป็นของใหม่ จะต้องช่วยพยุงให้เป็นอย่างสำเร็จตามพระ-
ราชประสงค์ ถ้าจะปล่อยให้ตามบุญตามกรรมอาจจะไม่สำเร็จ และมีเรื่องทางแห่ง
กันขึ้นได้ . . .³

ซึ่งนับว่าข้อคิดเห็นของพระองค์เหมาะสมต่อกฎการณ์ในเวลานั้น เป็นอย่างมาก
เพราะสภากรรมการองคมนตรีในรูปลักษณะใหม่ ซึ่งกำหนดให้มีจำนวนสมาชิกเพียง 40 คน
เท่านั้น ย่อมไม่เป็นที่คุ้นเคยของคนทั่วไปซึ่งไม่อาจล่วงรู้ถึงพระราชดำริของพระบาท-
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้และการดำเนินงาน เพื่อให้เป็นไปตามพระราชดำริ ก็ย่อม
ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการองคมนตรีที่เป็นพระ-

¹ ใตจ.ร.7 รล.6/3 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
มีไปยังสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ที่ 9/658 ลงวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2469.

² เรื่องเดียวกัน.

³ ใตจ. ร.7 รล.6/4 รายงานประชุมอภิรัฐมนตรี ครั้งที่ 15/2470 วันที่

3 สิงหาคม พ.ศ.2470.

บรมวงศานุวงศ์ ซึ่งสามารถล่วงรู้แนวพระราชนิยมได้ดีกว่าผู้อื่น

ผลการดำเนินงานของสภากรรมการองคมนตรี หลังจากได้มีการจัดระเบียบขององคมนตรีใหม่แล้ว เป็นไปอย่างไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ด้วยเหตุที่สมาชิกสภากรรมการประชุมมาก ที่มาประชุมได้ บางทีก็ไม่ยอมลงมติ ทำให้ไม่เกิดผลสำเร็จเท่าที่คาดหวังไว้ ดังที่สมเด็จพระนางเจ้ารำภากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงคัดค้านการแก้ไขร่างพระราชบัญญัติ ทรงพิจารณาเรื่องข้อบังคับตั้งแต่แรกเริ่มแล้วว่า

ข้าพเจ้าเห็นพ้องตามพระราชปรัรภาว่า ร่างข้อบังคับนี้เอาแบบรัฐสภาอังกฤษมาไข่มาก การที่หาเช่นนั้นก็ไม่ควรมีข้อเสียหลายอันใด แต่เอาเพลินไปในทางที่รู้สึกว่าสภากรรมการนี้เป็นอุปสรรคเพราะวางระเบียบไว้นั้นเกินฐานะ และสภาพของการแต่ในส่วนตัวสวหนึ่ง ทำให้ส่วนนั้นเป็นหมันไม่ใช่โดยพฤติการณ์ ก็อาจเป็นเครื่องให้คนหัวเราะ หรือเห็นเป็นของเล่นใด . . .¹

3. บทบาทในฐานะอุปนายกสภาการป้องกันพระราชอาณาจักร

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดตั้งสภาการป้องกันพระราชอาณาจักรขึ้นในตอนต้นรัชสมัยของพระองค์ โดยอาศัยหลักการของสภาที่มีลักษณะคล้ายกันนี้ ซึ่งก่อตั้งขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อประสานงานราชการในกระทรวงทหารบกและทหารเรือ กับกระทรวงฝ่ายพลเรือนที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน และทำความตกลงกันในกิจการที่พึงปฏิบัติ² ทั้งนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้ารำภากรมพระนครสวรรค์วรพินิต อภิรัฐมนตรี

¹ หจข. ร.7 รด.6/13 เรื่องข้อบังคับสภากรรมการองคมนตรี บันทึกลงสมเด็จพระนางเจ้ารำภากรมพระนครสวรรค์วรพินิต มีไปยังเจ้าพระยามหิธร 29 มกราคม พ.ศ.2471.

² "ประกาศตั้งสภาการป้องกันพระราชอาณาจักร วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2470", ประชุมกฎหมายประจำศก, เล่ม 39 - 40, พ.ศ.2469 - 70, หน้า 101 - 103.

และเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ซึ่งทรงเป็นสมาชิกสภาผู้แทน¹ ให้ทรงดำรง
ตำแหน่งอุปนายกสภาการป้องกันพระราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2471²
เป็นต้นไป

ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งอุปนายกสภาการป้องกันพระราชอาณาจักรนี้ สมเด็จพระ
เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงทรงทำหน้าที่รวบรวมเรื่องทำระเบียบวาระ นัก
หมายประชุม และประมวลผลของการประชุม ตลอดจนหากเป็น เรื่องที่ไม่สำคัญนัก
พระองค์ก็อาจทรงประทับ เป็นประธานในที่ประชุมทางองค์พระมหากษัตริย์ได้³ ซึ่งเท่า
กับ เป็นการรักษาความมั่นคงให้กับสถานภาพของพระองค์มากขึ้นอีกชั้นหนึ่ง เพราะแม้ว่า
พระองค์จะทรงพ้นจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง
มหาดไทยแล้วก็ตาม แต่บทบาทของพระองค์ในฐานะอุปนายกสภาป้องกันพระราชอาณาจักร
ก็ยังเป็นเครื่องประกันความมั่นคงทางด้านการทหารของพระองค์ได้เป็นอย่างดีโดยตลอด

อาจกล่าวได้ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงเป็นพระราชวงศ์
ชั้นสูงพระองค์เดียวที่มีบทบาทครอบคลุมทั้งทางด้านการทหาร การเมืองและการปกครอง
อย่างมากมาโดยตลอด จนมีหนังสือพิมพ์บางฉบับ ลงภาพการ์ตูนล้อพระองค์ท่าน ในฉลอง

¹สมาชิกสภาการป้องกันพระราชอาณาจักร ประกอบด้วยผู้ที่ดำรงตำแหน่งต่อไปนี้
คืออภิรัฐมนตรี เสนาบดีกระทรวงกลาโหม เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ เสนาบดีกระทรวง
การต่างประเทศ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม เป็นสมาชิกประจำ และหัวหน้ากรมใหญ่ในกระทรวง
กลาโหมและกระทรวงทหารเรือ เป็นสมาชิกที่ปรึกษาตามครั้งคราว.

²"ประกาศตั้งอุปนายกสภาป้องกันพระราชอาณาจักร วันที่ 7 เมษายน พ.ศ.
2471", ประชุมกฎหมายประจำศก, เล่ม 41 - 42, พ.ศ. 2471 - 72, หน้า 4 - 5.

³"ประกาศตั้งสภาป้องกันพระราชอาณาจักร วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2470",
ประชุมกฎหมายประจำศก, เล่ม 39 - 40, พ.ศ. 2469 - 70, หน้า 101 - 103.

พระองค์แบบละครไทย พระหัตถ์ซ้ายกำลังร้ายรำ พระหัตถ์ขวาทรงถือไม้เคาะกลี โคมี่ ลูกกลีที่กำลังทรงเคาะอยู่ 5 ลูก แต่ละลูกเขียนว่า "ทหารบก - เรือ", "สภาอากาศ", "อภิรัฐมนตรี", "มหาดไทย", และ "สถาปองกันอาณาจักร"¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงสามารถดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางกร เมืองโคหลายตำแหน่งในเวลา เดียวกัน และจากการศึกษาบทบาทของพระองค์ในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว โดยตลอด ก็สามารถกล่าวได้ว่า แมพระองค์จะทรงรับราชการในตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่าง กันออกไปหลายตำแหน่ง และทั้ง ๆ ที่บางตำแหน่งพระองค์มิได้ทรงศึกษาฝึกฝนมาเลยแม้ แตน้อย เช่น การทหารเรือ และการมหาดไทย เป็นต้น แต่พระองค์ก็ทรงปฏิบัติงานใน ตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างเต็มพระสติกำลังและความสามารถ และเป็นที่ยึดมั่น แลดูว่า งานที่พระองค์ทรงรับผิดชอบ แม้จะเป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ก็ตาม ส่วนใหญ่จะ มีการ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ทั้งสิ้น ดังนั้นจึงส่งผล ให้ฐานอำนาจทางการเมืองของพระองค์มั่นคงมากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งมีคนจำนวนไม่น้อย ที่มีความเห็นว่า "...ถ้าสิ้นบุญพระปกเกล้าฯ โดยไม่มีพระราชโอรสแล้ว ทูลกระหม่อม บริพัทธ์น่าจะครองโคแสนดินแดน ๆ ..." ² แม้จะเป็นการขัดต่อกฎหมายเพียงบาล ว่าควย การสืบราชสันตติวงศ์ก็ตาม แต่การที่ทรงเป็นเจ้านายที่มีตำแหน่งหน้าที่ราชการอันสำคัญ ที่สุดในหลาย ๆ หน่วยงาน และความที่ทรงปฏิบัติราชการในทุก ๆ ตำแหน่งด้วยพระปรีชา สามารถเต็มพระสติกำลังอย่างเข้มงวด และตรงไปตรงมา เพื่อผลประโยชน์อันเกิดแก่ งานนั้น ๆ ประกอบกับการที่ทรงได้รับความเชื่อถือ และไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างสูง จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้พระองค์ทรงมีผู้รักใคร่นิยมนับถือเป็น

¹ หจข. ร.7 ม.99/6 ขาวหนังสือพิมพ์เบ็คเต็ค - ภาพการ์ตูนล้อการเมือง ของ หนังสือพิมพ์ไทยหนุ่ม ฉบับวันที่ 13/1/71.

² พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, (พระนคร: คลังวิทยา, 2514), หน้า 668.

อันมาก¹ จึงทรงเป็นที่คาดหมายของประชาชนส่วนใหญ่ว่า จะทรงได้รับราชสมบัติสืบ
ต่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มากกว่าเจ้านายพระองค์อื่น ๆ²

แต่ในขณะเดียวกัน ฝ่ายที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบ
ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ก็กลับมองดูบทบาททางการเมืองของ
พระองค์ไปในทางที่จะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของตน จึงได้พยายามยับยั้งปัญหา
อันเป็นจุดอ่อนของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กล่าวคือ ระบอบการปกครอง
นี้ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสิทธิขาดในการตัดสินปัญหา และนโยบายต่าง ๆ
ของชาติแต่พระองค์เดียว ดังนั้น การที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเชื่อถือ
และยึดถือความเห็นของคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน อันได้แก่ อภิรัฐมนตรีสภา โดย
เฉพาะอย่างยิ่ง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นหลักในการตัดสินปัญหา
และนโยบายต่าง ๆ ในการบริหารราชการแผ่นดินโดยตลอด ประกอบกับการที่อภิรัฐมนตรี
ทุกพระองค์ทรงมีเชื้อสายพระราชวงศ์ และส่วนใหญ่ทรงมีฐานะและทรัพย์สินสมบัติอยู่ในเกณฑ์
ที่เรียกว่าร่ำรวยเป็นพิเศษกว่าคนสามัญทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนคร
สวรรค์วรพินิต ซึ่งทรงได้รับการกล่าวขวัญว่าทรงเป็นพระราชวงศ์ที่ร่ำรวยที่สุด มีผล
ให้การตัดสินปัญหาและนโยบายต่าง ๆ มักจะเป็นไปในลักษณะที่คู่ควรกับจะรักษาสถานภาพ
ของสถาบันกษัตริย์ และพระราชวงศ์ไว้ โดยที่มองข้ามความต้องการที่แท้จริงของประชาชน
ไป ซึ่งจุดนี้เองที่คณะราษฎรนำมาเป็นข้อโจมตีสถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์
โดยมุ่งไปที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตเป็นสำคัญ พร้อมกันนั้น ก็ได้พยายาม
ที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนเป็นผลสำเร็จได้ ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.
2475 ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า ทันทียี่สิบอำนาจการปกครองได้ผลสำเร็จ บุคคลแรกที่คณะราษฎร

¹ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เกิดวังปารุสก์, เล่ม 1
สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516), หน้า 470.

² เรื่องเดียวกัน.

ต้องรับคำเป็นการจับกุม ก็คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต¹ เพราะ พระองค์ทรงมีฐานอำนาจทางการเมืองและการทหารอย่างพร้อมมูลพอที่จะทำการต่อต้าน การดำเนินงานของคณะกรรมการปฏิวัติครั้งนี้ได้

ในที่สุด หลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว พระองค์ก็ทรงคัดสินพระ ท้ายเสด็จออกนอกประเทศไปประทับอยู่ ณ ประเทศอินโดนีเซีย และสิ้นพระชนม์ลงในวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2487 ที่พระตำหนักประเสนเบา เมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซียนั้นเอง โดยนับแต่เสด็จออกจากประเทศไทยไปจนสิ้นพระชนม์ พระองค์มิได้ทรงมีพระคำรัสถึงเรื่อง การเมืองของไทยอีกเลย คงจะเห็นได้จากตอนหนึ่งในลายพระหัตถ์ของพระองค์ซึ่งมีไปกราบ ทูลสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ จากเมืองบันดุง ทรงกล่าววว่า "...ชาวการเมือง ของคไม่ทูล เพราะบุคตติไปแล้วควยความสังเวชใจ..."² อยางไรก็ติ จากการศึกษา บทบาททางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตมาโดยตลอดแล้วนี้ อาจ กล่าวได้ว่า บทบาททางการเมืองของพระองค์น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไปเป็นระบอบ ประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้วรกรรมณูญ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พลโท ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, (พระนคร: บรรณกิจ, 2518), หน้า 155.

² หจข. สบ. 2.53/83 ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต มีไปกราบทูลสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2480.